

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

**Vybrané psychologické aspekty pěstounské péče
vykonávané prarodiči**

Ladislav Spálenka

Bakalářská práce

Studijní program: Psychologie

vedoucí práce: PhDr. Martin Strouhal, PhD.

Praha 2018

Prague College of Psychosocial Studies

Chosen psychological aspects of grandparent's family foster care

Ladislav Spálenka

Bachelor thesis

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Martin Strouhal, PhD.

Prague 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze, dne 31.7.2018

Podpis

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu své práce PhDr. Martinu Strouhalovi, PhD. za odbornou pomoc, cenné rady a připomínky, jeho čas a podporu při psaní mé bakalářské práce. Dále bych rád poděkoval všem respondentům, bez jejichž pomoci by tato práce jen těžko vznikla a v neposlední řadě pak mým přátelům a rodině za podporu po celou dobu studia, které se mi od nich dostávalo.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá vybranými psychologickými aspekty pěstounské péče vykonávané prarodiči, zejména jejich prožíváním a konfliktem rolí. Tato práce obsahuje teoretickou i praktickou část. Teoretická část se zabývá samotným vymezením pěstounské péče v kontextu náhradní rodinné péče a ústavní péče a dále pak samotnými aspekty pěstounské péče vykonávané prarodiči. Praktická část se pak zabývá problematikou pěstounské péče vykonávané prarodiči z pohledu sociálních pracovníků doprovodných a jiných organizací, kteří se tématikou pěstounské péče zabývají se zřetelem na obtíže, prožívání a již zmíněný konflikt rolí, které pěstounskou péči prarodiči doprovázejí. Výzkumná část je realizována metodou kvalitativního výzkumu, konkrétně hloubkovým rozhovorem.

Klíčová slova:

Pěstounská péče, příbuzenská pěstounská péče, pěstounská péče vykonávaná prarodiči, prožívání, role, konflikt rolí

Anotation

The bachelor thesis deals with select psychological aspects of foster care performed by grandparents, especially with their experience and conflict of roles. This thesis contains both a theoretical and practical part. The theoretical part deals with the definition of foster care in the context of substitute family care and institutional care, as well as with aspects of foster care performed by grandparents. The research/practical part deals with the issue of foster care carried out by grandparents from the point of view of accompanying social workers and other organizations dealing with the topic of foster care, with focus on the difficulties, the experience and the already mentioned conflict of roles that accompany the foster care performed by grandparents. a method of qualitative research, namely a deep structured interviews, has been applied in the research part.

Keywords:

Foster care, relatives' foster care, foster care performed by grandparents, experiencing, role, conflict of roles

Obsah

Úvod	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 Náhradní výchova	10
1.1 Ústavní péče	10
1.1.1 Kojenecký ústav	11
1.1.2 Diagnostický ústav	11
1.1.3 Dětský domov	11
1.1.4 Dětský domov se školou	11
1.1.5 Výchovný ústav	12
1.1.6 Domov pro osoby se zdravotním postižením.....	12
1.1.7 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.....	12
1.2 Náhradní rodinná péče.....	12
1.2.1 Osvojení	13
1.2.2 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče	13
1.2.3 Poručenská péče.....	14
1.2.4 Opatrovnictví	14
1.2.5 Hostitelská péče	14
1.2.6 Pěstounská péče	15
1.2.6.1 „Klasická“ pěstounská péče	15
1.2.6.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu	15
2 Příbuzenská pěstounská péče	16
2.1 Pěstounská péče prarodičem	17
2.1.1 Možné výhody pěstounské péče vykonávané prarodičem.....	18
2.1.2 Možné nevýhody pěstounské péče vykonávané prarodiči.....	18
3 Vývojová psychologie	21
3.1 Role babičky	21
3.2 Role matky.....	21

PRAKTICKÁ ČÁST	23
4 Výzkumné šetření	23
4.1 Cíle výzkumu	23
4.2 Výzkumný soubor.....	25
4.3 Etika výzkumu	25
4.4 Metodika výzkumu	26
4.4.1 Hlubkový rozhovor	26
4.5 Sběr dat a jejich zpracování.....	27
4.6 Výsledky výzkumného šetření.....	28
5 Svěření dětí do pěstounské péče prarodičům	29
6 Prožívání	30
6.1 Tlak jednat (pěstounem „ze dne na den“).....	30
6.2 Pocity viny a selhání (studu)	31
6.3 Obavy a úzkosti	32
6.3.1 Obavy ze selhání při výchově	33
6.3.2 Obavy z nekompetentnosti.....	33
6.3.3 Obavy z identifikace vnoučete s jeho rodičem	34
6.4 Lítost (shovívavost z lítosti)	34
6.5 Vyčítky	35
6.5.1 Vlastní děti vyčítají rodičům (pěstounům prarodičům).....	35
6.5.2 Prarodiče vyčítají vnoučatům.....	35
6.5.3 Prarodiče vyčítají vlastním dětem.....	36
6.6 Nedostatek psychických, fyzických sil.....	36
7 Potřeby prarodičů.....	37
7.1 Emoční podpora.....	37
7.2 Odborná pomoc	38
7.3 Finanční pomoc	38
8 Konflikt rolí	40

8.1 Vnouče x dítě.....	40
8.2 Prarodič x rodič	40
8.2.1 Role prarodiče x role rodiče.....	41
8.2.2 Péče x výchova	42
8.2.3 Výchova	43
8.2.3.1 Výchova jako rodičovská povinnost	43
8.2.3.2 Sebereflexe výchovných chyb.....	43
8.2.3.3 Opakování výchovných vzorců	44
8.2.3.4 Přísná výchova	44
8.2.3.5 Nároky na dítě	45
9 Matrix (chyba v systému)	46
9.1 Důležitost původní rodiny x důležitost kvalitní pěstounské péče	47
Závěr.....	49
Přílohy	52
Seznam použité literatury	78

Úvod

Tématem mé bakalářské práce je příbuzenská rodinná péče, respektive pěstounská péče vykonávaná prarodiči – její specifika, obtíže, prožívání a konflikt rolí. Součástí práce je výzkumná sonda a značnou část práce tvoří přepisy hloubkových rozhovorů s pěstouny – prarodiči.

Mé předchozí zaměstnání kontaktního pracovníka volnočasového klubu Harfica a nynější práce v NZDM (Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež – dále jen NZDM) v organizaci Jahoda o.p.s., mě utvrzují v naléhavosti prozkoumání života pěstounů prarodičů a dětí jim svěřených. V práci se snažím o zodpovězení některých důležitých otázek (možné výhody, nevýhody a specifika pěstounské péče vykonávané prarodiči, problém konfliktu rolí - např. matka x babička, vybrané výchovné problémy, žádosti pěstounů o pomoc ze strany sociálních služeb, které se pěstounskou péčí zabývají, otázkou prožívání pěstounské péče prarodiči a podobně.). Také se pokusím nastínit sociálními pracovníky často kritizovanou problematiku samotného ukotvení pěstounské péče vykonávané prarodiči jako formy náhradní rodinné péče, stejně jako absenci přípravného školení či psychologických posudků u příbuzenské péče či absenci psychologických vyšetření, absence školení (kurzů, seminářů) pro pěstouny, pokud je pěstounem příbuzný dítěte. Mnoho našich klientů je totiž právě v pěstounské péči u svých prarodičů a domnívám se, že se to v mnoha aspektech může přímo či nepřímo odrážet na jejich prožívání či jednání. Čím lépe budou pracovníci s touto problematikou obeznámeni, tím lépe ji mohou porozumět. Tato práce nemá ambice mapovat prožívání samotných pěstounů, ale zaměřuje se na subjektivní vnímání a reflexi pohledem sociálních pracovníků na tuto problematiku, především pak z řad doprovodných organizací. Výsledná práce by mohla pomoci odborníkům zabývajícím se pěstounskou péčí či odborníkům pracujícím v rodinné terapii. Pro téma této práce jsem se rozhodl, neboť postrádám dostatek publikací, které by se této problematice věnovaly, a to jak z oboru sociální práce, tak především pak z oboru psychologie. Věřím, že důkladnější pozornost si zaslouží zejména otázka konfliktu rolí, neboť úzce souvisí s mnoha dalšími tématy této specifické formy pěstounské péče.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Náhradní výchova

Než se začnu zabývat samotným tématem mé bakalářské práce, je nutné definovat jednotlivé pojmy, uvést je do kontextu a provést základní rozdělení, zmínit podmínky vzniku, práva a povinnosti jednotlivých osob při té či oné specifické péči, roli státu, dobu vztahu, právní ukotvení atd.

Základní rozdělení náhradní výchovy v českém prostředí je na ústavní péči a náhradní rodinnou péči (MPSV, 2013).

V zahraničí, např. v USA, je to pak ještě tzv. foster family home (Placement of Children With Relatives, 2018), tedy profesionální pěstouni s licencí a certifikátem opravňujícím je získat dítě do pěstounské péče na dobu přechodnou (pokud si například příbuzný dítěte také dodělává certifikát pro získání dítěte do své péče) či dlouhodobou.

1.1 Ústavní péče

„Před nařízením ústavní výchovy musí soud zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní.“ (Zákon č.94/1963 Sb.)

Kojenecký ústav spolu s domovy pro děti do tří let věku spadá pod Ministerstvo zdravotnictví. Diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy spadají pod Ministerstvo školství. Domovy pro osoby se zdravotním postižením poté pod Ministerstvo práce a sociálních věcí. Samostatnou kategorií jsou poté zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (FOD Klokánek, Dětský domov) (MPSV, 2013).

Tato zařízení nespádají pod žádný resort a nevztahuje se na ně zákon o výkonu ústavní výchovy (Zákon č. 109/2002 Sb.).

1.1.1 Kojenecký ústav

Prvním typem ústavního zařízení pro nejmenší děti do tří let věku jsou kojenecké ústavy a domovy pro děti. Vzhledem k povaze zařízení spadajícího do resortu Ministerstva zdravotnictví plní účel primárně zdravotnická zařízení léčebně preventivní (MPSV, 2013).

1.1.2 Diagnostický ústav

Do diagnostických ústavů jsou umístěny děti po nařízení ústavní výchovy za účelem komplexního vyšetření (MPSV, 2013). Dle potřeb dítěte pak plní úlohu diagnostickou, terapeutickou, vzdělávací, nebo výchovnou a sociální. Po provedení komplexního vyšetření zdravotního stavu a zjištění kapacity jednotlivých zařízení, umísťuje děti do dětských domovů, dětských domovů se školou, výchovných ústavů a v některých případech do smluvní rodiny. Pobyt v ústavu trvá zpravidla 8 týdnů (Kusý, 2009).

1.1.3 Dětský domov

Dětský domov má zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let nebo do ukončení přípravy na povolání nejvýše do 26 let. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi (MPSV, 2013).

Dětské domovy pak mohou plnit funkci vzdělávací, výchovnou či sociální (Kusý, 2009).

1.1.4 Dětský domov se školou

Děti v těchto zařízeních mají soudem nařízenou ústavní výchovu, zpravidla z důvodu závažných poruch chování, dále mohou mít nařízenou ochrannou výchovu, nebo mít trvalou duševní poruchu vyžadující výchovně léčebnou péči ze strany zařízení tohoto typu. Vzdělávají se ve škole, která je součástí zařízení. Úkolem dětského domova se školou je pak zajištění výchovných vzdělávacích cílů a poskytnutí doprovodné léčebné péče, jejímž účelem je zamezit dalšímu prohloubení poruch chování. Do dětského domova se školou se umísťují děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky (MPSV, 2013).

1.1.5 Výchovný ústav

Výchovný ústav poskytuje péči dětem starším 15 let, kterým byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Jedná se o děti s poruchami chování a emocí. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, má-li uloženu ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženu ochrannou výchovou (MPSV, 2013). Funkce i struktura zařízení se příliš neliší od dětských domovů se školou, hlavní rozdíl je pak tedy ve věku nezletilých.

1.1.6 Domov pro osoby se zdravotním postižením

Jak již název napovídá, tato zařízení jsou určena primárně dětem a mládeži, které mají zdravotní hendikep a jejichž situace vyžaduje odbornou pomoc jiné osoby, nejčastěji formou sociální služby (MPSV, 2013).

1.1.7 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují možnost rychlého umístění dětí v případě krize. Děti se dostávají do tohoto typu zařízení na základě rozhodnutí rodiče, popřípadě soudu. Nejčastěji se jedná o tzv. Klokánky či Dětská centra, které jsou rozmístěny po celém území České republiky. Jak jsem již zmínil (kapitola **1.1. Ústavní péče**), tato zařízení nespádají pod žádný ministerský resort a nevztahuje se na ně zákon o výkonu ústavní výchovy (Zákon č. 109/2002 Sb). Financování je řešeno ze systému dávek státní sociální podpory (MPSV, 2013).

„Klokánek je projekt fondu ohrožených dětí, jehož cílem je nabídnout dětem místo ústavní výchovy přechodnou rodinnou péči na dobu, dokud se nemohou vrátit zpět do své rodiny, nebo dokud se pro ně nenajde vhodná náhradní rodinná péče.“ (FOD, 2012)

1.2 Náhradní rodinná péče

Úmluva o právech dítěte (Zákon č. 104/1991 Sb.) říká, že děti, jež jsou dočasně nebo dlouhodobě zbaveny možnosti vyrůstat ve svém rodinném prostředí, nebo pokud je toto

prostředí pro dítě ohrožující, stát má zajistit ochranu dítěte a pomoci mu najít přednostně náhradní rodinnou péči před péčí ústavní.

Obecně můžeme za hlavní příčinu intervence státu a orgánů jako je OSPOD označit zanedbávání bio-psycho-sociálních potřeb dítěte, nejčastěji pak rodiči. Snahou státu potom je najít co možná nejlepší péči substituující přirozené rodinné prostředí. Samotný proces předání dítěte do náhradní rodinné péče je komplikovaný a leckdy dlouhodobý proces, který je pro všechny zainteresované často psychicky a časově náročný, právně složitý a i komplikovaný ze samé podstaty věci – pomoc náhradní rodině s procesem přijetí dítěte, vybírání vhodné formy náhradní rodinné péče, zajištění a v případě potřeby zapracování na kompetencích osob, které se o dítě budou starat, pomoc dítěti s adaptací do nové rodiny atd., což může přinášet spoustu komplikací.

1.2.1 Osvojení

Osvojení (Zákon č.89/2012 Sb.), dříve označované jako adopce, je dle mého názoru vhodná forma náhradní rodinné péče především v raném věku dítěte a pokud je právně ošetřen vztah s původní rodinou. Dítě získává příjmení po osvojitelích, kteří tím nabývají stejných práv (§ 63 - § 77 zákona o rodině) jako mají biologičtí rodiče ve vztahu ke svému vlastnímu dítěti (Gabriel, Novák, 2008). Osvojitelé mají při výchově dítěte v plném rozsahu rodičovskou zodpovědnost (§ 63 odst. 1 zákona o rodině). Specifickým druhem osvojení je pak mezinárodní osvojení. Této možnosti se využívá v případech, kdy se pro dítě nepodaří najít rodinu v zemi jeho původu (MPSV, 2013).

1.2.2 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Soud může k takovému opatření přistoupit v případě, že je to v zájmu dítěte a za předpokladu, že s tím daná osoba souhlasí a zároveň je schopná dítěti poskytnout záruku zdárné výchovy. Nejčastěji se pak jedná o osobu, která je k dítěti v příbuzenském vztahu nebo k ní má dítě vybudovanou silnou citovou vazbu. V některých případech se pak dítě svěří do péče manželů. Práva a povinnosti pečující osoby či pečujících osob jsou pak vymezeny soudem (MPSV, 2013).

1.2.3 Poručenská péče

Poručníctví je jako forma náhradní rodinné péče voleno v případě, kdy dítě nemá jiného zákonného zástupce a poručník v tomto případě přebírá tuto roli, nemá však například vyživovací povinnosti a důležitá rozhodnutí musí být schválena soudem, u kterého také zájemce žádá o poručenství a podléhá pak jeho pravidelnému doзору. Poručník podává soudu zprávy o vývoji poručenské péče, stejně jako o prospívání a dalších aspektech vývoje dítěte (poručenice). Pokud poručník péči o dítě vykonává, vzniká nárok na hmotné zabezpečení, jak je tomu v případě pěstounské péče (Gabriel, Novák, 2008). Důvody pro svěřeni dítěte do poručenské péče jsou úmrtí rodičů, pozastavení či zbavení rodičů rodičovské odpovědnosti nebo absence způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu. Poručník poté dítě zastupuje, vychovává a spravuje jeho majetek na úkor rodičů (MPSV, 2013).

Problematická se tato forma péče může jevit v případě, že dítě je již starší (mladší školní věk a výše). Má již utvořenou rodinnou identitu a vzpomínky na své rodiče (Gabriel, Novák, 2008).

1.2.4 Opatrovnictví

Opatrovník v tomto případě není zákonným zástupcem dítěte a může se jím stát i orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Rozsah práv a povinností vymezí soud z hlediska účelu, pro který byl opatrovník ustanoven, aby ochrana zájmu nezletilého byla plně zajištěna (Zákon č.94/1963 Sb.).

1.2.5 Hostitelská péče

U této formy péče má dítě možnost, po schválení ředitele příslušného ústavního zařízení, kde je dítě umístěno, trávit víkendy, svátky či prázdniny u rodičů, prarodičů, příbuzných či jiných fyzických osob a zmírnit tím tak svoji psychické deprivace z dlouhodobého umístění v ústavní péči (Gabriel, Novák, 2008).

Hostitelská péče je vhodná pro děti, které dlouhodobě žijí v ústavní péči. Jsou to převážně starší děti, děti s různými výchovnými nebo zdravotními problémy, děti odlišného etnika a podobně (Bubleová, Věduna a kol., 2011).

Je otázkou, do jaké míry je tato forma péče podpůrnou a do jaké míry může mít pozitivní dopad na způsob života dítěte v dlouhodobém kontextu. Nelze totiž mluvit o funkci

výchovné, dítě má jen minimum povinností a osoby, které hostitelskou péči obstarávají, spíše nabízí „zábavu všeho druhu“ a v některých aspektech budou hostitelé spíše shovívavější a budou tak plnit spíše roli prarodičů, ke kterým jezdí vnoučata na víkendy odpočinout si a nechat se rozmazlovat.

1.2.6 Pěstounská péče

Jinou formou náhradní rodinné péče je svěření dítěte do pěstounské péče (Zákon č.94/1963 Sb.), do které se svěřují děti v případech, že rodiče nejsou schopni dítěti zajistit adekvátní výchovu a zároveň je taková péče v nejlepším zájmu samotného dítěte s ohledem například na možné trauma při odebrání apod. Dítě může být svěřeno také do společné pěstounské péče manželů. Pěstoun má právo zastupovat dítě pouze v omezeném rozsahu a při zásadních rozhodnutích, jako je například volba povolání či lékařský zákrok, je nutný souhlas biologického rodiče (Gabriel, Novák, 2008). Pokud ovšem rodiče nejsou v rodičovské zodpovědnosti omezeni, nebo pokud jí nejsou zbaveni, může být výkon pěstounské péče pozastaven. Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se obrátit s žádostí o rozhodnutí na soud (MPSV, 2013). Pěstounská péče končí zletilostí dítěte.

1.2.6.1 „Klasická“ pěstounská péče

Pěstounská péče je volnější svazek než osvojení co do práv pěstouna a rodiče se také nestylizují do role vlastních rodičů dítěte a neprobíhá tak identifikace s touto rolí, nebo jen velmi obtížně. Proces je o to složitější, že dítěti zůstává jméno biologických rodičů a pěstoun nemá již zmiňovaná rodičovská práva. Oproti adoptivním rodičům, pěstounští rodiče na dítě nahlízejí realističtěji a abnormality dítěte jsou přijímány ve větším klidu (Matějček, 1999). Příbuzenská pěstounská péče je pak specifickou formou pěstounské péče a podrobněji se jí budu zabývat jak v teoretické (2. **Příbuzenská pěstounská péče**), tak i praktické části.

1.2.6.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu

„Obecně řečeno se jedná o péči v takovém případě, kdy biologičtí rodiče dítěte nejsou dočasně, po určitou dobu schopni vykonávat své rodičovské povinnosti a o dítě soustavně a kvalitně pečovat, nebo když se pro dítě teprve zajišťuje dlouhodobější řešení ve formě klasické pěstounské péče či osvojení. o umístění dítěte do tohoto druhu

pěstounské péče rozhoduje stejně jako u ostatních typů pěstounství soud.“ (Gabriel, Novák, 2008, s.54).

Do této formy, někdy též označované jako profesionální pěstounská péče, se umísťují nejčastěji děti, které mají vlastní biologickou rodinu či alespoň jednoho z rodičů, který se ovšem ze zdravotních, sociálních či jiných důvodů nemůže v danou chvíli o dítě postarat, děti mladých a nezralých matek, které zatím nejsou schopny rodičovskou roli naplňovat, děti drogově závislých matek, které se snaží drogové závislosti zbavit, obecně děti žijící v rodině dlouhodobě nefunkční, děti, jejichž rodina je dlouhodobě vážně ohrožena pobytem jednoho či obou rodičů ve výkonu trestu, děti, které náhle onemocní závažnou nemocí a jejich rodina tuto zátěž nezvládá, děti vykazující poruchy chování (Gabriel, Novák, 2008).

2 Příbuzenská pěstounská péče

Příbuzenská pěstounská péče je formou péče vykonávanou v první řadě prarodiči, ale i dalšími rodinnými příslušníky (např. teta, strýc, zletilý sourozenec či vzdálenější příbuzný). v celkovém kontextu pěstounské péče je stěžejní, podle statistik tvoří děti v příbuzenské pěstounské péči zhruba 75-80 % (viz tabulka níže).

Tabulka 1 Počet osob vykonávajících náhradní rodinnou péči

	Počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do náhradní rodinné péče				Vztah k dítěti		
	Číslo řádku	ve sledovaném roce přibylo	ve sledovaném roce ubylo	celkem k 31. 12. sledovanéh o roku	prarodiče	jiný příbuzný	cizí
a	b	1	2	3	4	5	6
Pěstounská péče	90	2 037	1 338	11 075	6 373	1 636	3 066
Pěstounská péče na přechodnou dobu	90 a	352	141	799	0	5	794
Poručenství s osobní péčí poručníka	90 b	433	396	3 257	1 147	498	1 612
Péče jiné osoby	90c	1 155	955	4 227	3 539	419	269

Zdroj: vlastní zpracování

Dle jiné výzkumné studie to v roce 2015 bylo přesně 73,2% (Mošťková, Sobotková, 2016). Tato čísla jasně ukazují, jak významné místo v systému rodinné péče zaujímá, a je proto žádoucí zkoumat specifika, která jsou spojená s rolí příbuzného-pěstouna. V českém prostředí se jedná o málo diskutované téma, je zkoumáno spíše z pohledu sociální práce a řeší se praktické otázky možnosti svěření dítěte do péče příbuzného. Výjimku tvoří několik studií, např. Žáková (2016), která zpracovala kvalitativní studii o dětech v pěstounské péči prarodičů. V zahraničí se lze s tematikou tzv. *caregivers* setkat častěji, například v Americe počet dětí v pěstounské péči prarodičů stabilně stoupá už od 90. let dvacátého století (Gibbs & Müller, 2000) a je častým předmětem výzkumu, jehož výsledky jsou ale vzhledem k rozdílnému kulturnímu prostředí někdy těžko aplikovatelné v České republice.

Rozdíl v procesu svěření dítěte do příbuzenské pěstounské péče oproti péči cizí osoby tkví především v tom, že příbuzný dítěte nemusí projít procesem zprostředkování, jež je zajišťován krajským úřadem, ale podává žádost o svěření do péče přímo soudu. Ten rozhoduje na základě vlastního uvážení, zda příbuzný má dostatečné předpoklady k zaručení řádné péče, zkoumají se především vazby dítěte na danou osobu. Jde vždy o proces individuální a soud se snaží jednat především v zájmu dítěte, může si vyžádat doplňující informace, například o zdravotním stavu příbuzného či o jeho socio-ekonomických poměrech.

Krajní řešení situace, kdy je dítě ohroženo např. v ohrožení zdraví či života v akutním nedostatku řádné péče, se nazývá *předběžné opatření*, a jedná se o krátkodobé umístění dítěte do péče příbuzných. Návrh v takovém případě podává OSPOD a soud rozhoduje do 24 hodin. Takové opatření je řešením časově omezeným a slouží pouze k zažehnutí krizové situace po dobu než bude dítě umístěno do vhodnějšího prostředí (Mošťková, Sobotková, 2016).

2.1 Pěstounská péče prarodičem

Prarodiče dle statistiky tvoří 71% osob vykonávajících příbuzenskou pěstounskou péči (zbylých 21% tvoří především strýcové, tety a zletilí sourozenci) (Roční výkaz o výkonu SPOD za rok 2015, MPSV). Tento fakt lze odůvodnit tím, že prarodiče bývají ve většině běžně fungujících rodin krom vlastních rodičů dětem nejbližší. Často s výchovou dětí pomáhají, tráví s nimi čas a zastupují rodiče v případech, kdy ti se dětem nemohou naplno

věnovat. Prarodiče znají rodinné rituály, často bývají přítomni u významných událostí v životě dítěte či se stávají jeho důvěrníky v těžkých životních situacích, např. v případě rozvodu rodičů. Role prarodičů byla tradičně vnímána jako podpůrná po mnoho generací před námi a většina rodin ji bere jako samozřejmou součást výchovy dětí (Hanušová, 2009).

2.1.1 Možné výhody pěstounské péče vykonávané prarodičem

Pěstounská péče prarodičů představuje mnohá úskalí, ale někteří autoři zaznamenali při svém výzkumu i možné výhody plynoucí z tohoto opatření (Backhousová a Grahamová, 2012). Babičky a dědečkové si mohou podruhé zopakovat pozitivní zkušenost s vlastním rodičovstvím, výchova dítěte je udržuje v aktivitě a lepší fyzické kondici, dává jim nový smysl života a pocit hrdosti. Dítě je může obohatit v mnoha směrech, ať už emocionálně, nebo i prakticky, např. prarodič se může s pomocí dítěte naučit používat nové technologie a podobně.

Výhodou pěstounské péče prarodičů je rovněž fakt, že mají s dítětem již pravděpodobně navázaný velmi blízký vztah (což může platit u příbuzenské pěstounské péče obecně, ale právě role prarodičů bývá nejsilnější, neb obecně často a významně zasahují do výchovy dětí). Prarodiče bývají často důvěrníky dětí v případě nevhodného chování rodičů, přechod do jejich péče bývá proto pro mnohé děti výhodou. Stejně jako citové pouto je pro dítě obrovskou výhodou znalost vnitřních poměrů v prostředí, do kterého přechází. Aklimatizace tedy může proběhnout poměrně hladce, neb dítě zná rytmus nové domácnosti, její rituály, stravovací návyky a podobně. Krom znalosti vnitřního prostředí nového domova jde rovněž i o vnější prostředí, dítě zná okolí svého nového bydliště, případně, pokud prarodiče bydlí v blízkosti původního domova, tak nemusí dojít ani k razantním změnám typu změna školy (Nadace J&T, 2018).

2.1.2 Možné nevýhody pěstounské péče vykonávané prarodiči

V kontrastu k výše vypsáním výhodám pěstounské péče vykonávané prarodiči většina odborných prací staví nepoměrně větší množství nevýhod. Některé z pozorovaných fenoménů mohou být ambivalentní a představovat zároveň výhody i nevýhody v závislosti na konkrétním případě. Pro větší přehlednost jsem nejčastěji zmiňované nevýhody rozdělil do jednotlivých bodů.

Mezigenerační konflikt

Velký věkový rozdíl spojený s výchovou dětí jejich prarodiči představuje zvýšené riziko mezigeneračního konfliktu. Ten se může objevit samozřejmě i ve vztahu rodič – dítě, nicméně rozdíly ve vnímání, prožívání a názorech mezi prarodiči a vnoučaty mohou být mnohem hlubší. Předpokládaná předpojatost jedné generace vůči jiné je se stále rychlejším technologickým i kulturním vývojem čím dál signifikantnější. Starší generace může mít pocit, že dítě nerespektuje jejich chápání morálky a etiky, že se chová neslušně, že uznává jiné hodnoty. Naopak mladší generace může myšlenky starších považovat za málo pokrokové, v důsledku se může za své příbuzné – zejména v pubertě – i stydět. Nedostatečný přehled o „moderním“ světě a jeho pravidlech a společenských normách může být zdrojem vleklého konfliktu. Problémem může být i úbytek fyzických sil a s ním spojená únava prarodičů (Jirásková, 2005), (Uhlířová, 2010).

Opakování stejných chyb ve výchově vlastních i svěřených dětí

Přijetím vnoučat do péče vzniká riziko, že prarodič, pokud bylo dítě odebráno biologickému rodiči z důvodu selhání v jeho výchově (které pak vedlo např. k patologickému chování), bude opakovat stejné chyby i u svěřeného potomka. Prarodiče nemusí při žádosti o pěstounskou péči procházet posudkem jeho schopnosti a podmínek, v jakých chce dítě vychovávat, rovněž není třeba, aby měl daný prarodič čistý trestní rejstřík. Neprochází také žádným odborným zaškolením a často se zdráhá vyhledat odbornou pomoc. Mohou se tak opakovat vzorce, které vedly k selhání jeho vlastních dětí, a v rodině lze vystopovat nefunkční vztahy až do hlubší minulosti (Nadace J&T, 2018). Strach z opakování vlastních chyb může pak u některých prarodičů vyvolávat úzkost, pocity viny či jiné negativní emoce, které se promítnou do výchovy svěřeného dítěte. v takovém případě je důležitá role sociálního pracovníka coby osoby objektivní, nápomocné a neodsuzující (Hanušová, 2009).

Záměna rolí

Jeden z nejčastěji zmiňovaných problémů v odborné literatuře vzniká z důvodu rozdílně vnímaných rolí rodičů a prarodičů. Pokud byli dosud biologičtí rodiče ti, kteří trvali na určitém řádu a dodržování pravidel, a prarodiče představovali naopak prvek uvolnění, případně rovnou rozmazlování, může náhlá změna rolí být velkým tlakem na prarodiče i na děti. Děti nemusí plně chápat změnu v chování svých příbuzných a pro prarodiče může být naopak určitá přísnost a pevná výchova dítěte velmi stresující (Nadace J&T, 2018). Právě přemíra shovívavosti, často podpořená pocitem viny ze selhání ve výchově vlastních dětí,

může představovat problém, stejně tak jako přemíra péče, kterou někteří prarodiče svým vnoučatům věnují – neboť se často jedná o osoby v již důchodovém věku, které mají mnohem větší časové možnosti, než měli biologičtí rodiče dítěte (Hanušová, 2009).

Přístup pěstouna a vztah dítěte k biologickému rodiči

Podoba vztahu s biologickým rodičem (a to jak ze strany dítěte, tak ze strany pěstouna) se odvíjí individuálně na základě rodinné historie. Zákon přímo říká, že „...*pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak.*“ (Zákon č. 89/2012 Sb.) Právě specifika vztahů v konkrétní rodině, často provázená silnými emocemi, mohou ovlivnit postoj prarodičů vůči biologickým rodičům. Tři nejobvyklejší vzorce chování popisují Gabriel a Novák (2008). Za prvé vztah odmítavý – prarodiče se snaží děti před biologickým rodičem chránit, neboť mu kladou za vinu selhání ve výchově, a proto brání jejich vzájemnému kontaktu, i když by mohl být teoreticky prospěšný. Opačný extrém pak představuje nekritická obrana biologického rodiče, ve které jsou jeho chyby přehlíženy, a nucení dítěte projevovat tomuto rodiči náklonnost. Poslední zmiňovaný typ vztahu je pak tabuizace tématu, ignorace existence biologického rodiče a tím způsobený nedostatek informací a upřímnosti ze strany prarodičů, kteří se snaží dítě ochraňovat, ale mohou mu tím způsobit poruchy identity a dítě se pak hůře se svou minulostí vyrovnává (Hanušová, 2009).

Možných negativních stránek pěstounské péče prarodičů je mnoho, krom výše zmíněných je často zmiňována také materiální stránka věci, neboť pěstoun – prarodič má nárok na příspěvek na péči pouze ve specifických případech. Jelikož se jedná většinou o osoby pobírající starobní důchod, může být výchova dítěte výraznou a často špatně zvládnutelnou finanční zátěží (Pazlarová, 2016). Nedostatek zdraví a další problémy spojené se stářím prarodičů mohou rovněž představovat velké riziko pěstounské péče.

3 Vývojová psychologie

3.1 Role babičky

Role babičky přichází většinou současně se ztrátou vlastní plodnosti, případně později. Žena sice ztrácí svoje postavení ženy, ale většina z nich si tuto ztrátu kompenzuje vědomím, že na její místo nastupuje nová generace, a snaží se usnadnit roli matky své dceři. V extrémních případech si prarodička roli ženy kompenzuje přílišnou horlivostí v péči o vnouče. Většina babiček přijímá vnoučata velmi pozitivně, z výzkumu provedeném M. Janouchovou vyplývá, že i role babičky z pohledu vnoučete je vnímána stejně. Mezi nejčastěji zmiňované vlastnosti babiček patřila starostlivost, obětavost, a zejména to, že babička je hodná, pak také pracovitá, klidná, pořádkumilovná či vlídná. Mezi negativní vlastnosti se řadila přísnost a následně tvrdohlavost. Z dalších výzkumů M. Janouchové vyplynulo za pomoci testu začarované rodiny, že děti vidí v prarodičích podpůrné osoby, neb babičky byly ve většině případů metaforicky znázorněny stejně jako matky (Janouchová 1996), (Matějček, Dytrych, 1997).

3.2 Role matky

Role matky je historicky spojená se sociálním statusem ženy v jakékoliv kultuře a v jejím rámci má i daná pravidla a povinnosti. I v dnešní západní společnosti, kdy si stále více žen volí děti nemít, je stále role matky vnímána jako něco samozřejmého a biologicky podmíněného. Tato role se mění v závislosti na věku dítěte. Zejména v kojeneckém věku dítěte se matka považuje za hlavní autoritu ve výchově a považuje se za samozřejmé, že se mu v prvních letech života věnuje prakticky výlučně. Žena zpravidla přeruší kariéru a bere si rodičovskou dovolenou, její potlačení vlastních potřeb ve prospěch dítěte je vnímáno pozitivně. Role otce se zpravidla stává více signifikantní až v pozdějším věku dítěte. s postupujícím věkem dítěte se jeho fyzická závislost na matce snižuje, ale stále jsou v každodenní interakci a matka je zpravidla zdrojem bezpečí, jak fyzického, tak emocionálního. v batolecím a předškolním věku je důležitá role přechodných objektů, tedy hraček, ke kterým se dítě upoutává. ve věku školním se pak role matky a otce vyrovnávají, otec symbolizuje dodržování řádu a pravidel, matka by měla naopak představovat klid a úkryt před stresem. v dospívajícím věku se pak dítě vůči matce snaží vymezit a odmítá přehnanou péči, díky čemuž se matka může cítit

frustrovaně a jednat afektovaně. Vztah matky a dospívající dcery bývá náročnější, než s dospívajícím synem. Matka a dcera se navzájem mohou vnímat jako konkurentky, zejména v situaci, kdy ženská role dcery přichází a ženská role matky naopak odchází, případně matka může popírat dceřino dospívání či k ní být přehnaně kritická. V ideálním případě však matka může dceři pomoci s přijetím ženské role a tvoří spolu silnou dvojici se vzájemnou oporou. Vztah matky s dospívajícím synem bývá méně problematický, matky zpravidla dávají chlapcům více svobody a chlapci vnímají ženskou roli matky jako vzor, se kterým mohou experimentovat a sami tak snáze najít svou budoucí roli mužskou. To někdy vede k radikálnějšímu odmítání matky v případech, kdy si syn potřebuje svou roli upevnit vymezením se vůči její osobě, a odmítá jakoukoliv péči ze strany matky a interakci s její osobou (Vágnerová, 2012).

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Výzkumné šetření

Problematika pěstounské péče vykonávané prarodiči je téma, které je v českém prostředí rok od roku aktuálnější, neboť počet pěstounů prarodičů rok od roku roste. Vzhledem k citlivosti některých otázek a menší schopnosti sebereflexe některých respondentů z řad prarodičů jsem byl nucen opustit původní záměr – provést hloubkové rozhovory přímo s pěstouny prarodiči. Otázky jsem pozměnil a více se zaměřil na již několikrát zmiňované vybrané psychologické aspekty pěstounské péče vykonávané prarodiči – prožívání a konflikt rolí. Během rešerší jsem objevil mnoho prací, především z řad studentů oboru Sociální práce, kteří se ve svých bakalářských či diplomových pracích zabývali tématem příbuzenské pěstounské péče v nejrůznějších kontextech, postrádal jsem ale práce, které se zabývají například právě zmiňovanou otázkou konfliktu rolí, kterou považuji, stejně jako většina respondentů, za klíčovou otázku samotného postavení příbuzenské pěstounské péče jako jedné z forem náhradní rodinné péče. Další podstatnou otázkou, kterou jsem si kladl, a pro kterou byly uzpůsobeny i samotné výzkumné otázky, se zabývá prožíváním pěstounů prarodičů z pohledu pracovníků a případných souvislostí s již zmiňovaným konfliktem rolí. Pro účely mé práce a lepší porozumění této problematice jsem zvolil kvalitativní výzkum a metodu hloubkového, strukturovaného rozhovoru, který umožňuje hlubší pochopení této složité problematiky.

4.1 Cíle výzkumu

Hlavním záměrem výzkumu je zjistit, jak sociální pracovníci z doprovázejících organizací vnímají otázku konfliktu rolí u pěstounské péče vykonávané prarodiči, a jaké pocity, dle jejich zkušeností, pěstouni prarodiči v kontextu pěstounské péče zažívají.

Praktická část mé bakalářské práce si klade 2 hlavní cíle, zjistit:

- jak pěstouni prarodiče, z pohledu sociálních pracovníků, pěstounskou péči prožívají
- jak se podle pracovníků doprovázejících organizací vypořádávají s konfliktem rolí

První otázka rozhovoru se soustředila na skutečnost, za jakých okolností se z prarodičů stali pěstouni prarodiče.

Druhá otázka měla za účel konfrontovat respondenty se skutečností, že prarodiče se často stávají pěstouny „ze dne na den“ a dát jim tak prostor otevřít další témata a vlastní domněnky o pocitech, jaké prarodiče v tomto kontextu zažívají a jak se, podle nich, s touto skutečností vyrovnávají.

Třetí otázka pak cílí přímo na domnělé prožívání pěstounů prarodičů opět v kontextu pěstounské péče, kdy se stávají pěstouny vlastního vnoučeti či vlastním vnoučatům. Z ní implicitně vychází i další, hlavní otázka mého výzkumu a tou je nastalý konflikt rolí. Otázka je položena obecněji a dává tak respondentům prostor vyjádřit nejen domněnky o konfliktu rolí ve spojitosti s prožíváním pěstounů, ale zároveň se volně vyjádřit k této skutečnosti v obecnější rovině, což se nakonec ukázalo jako přínosné, neboť to otevřelo téma, zda je pěstounská péče prarodiči vůbec vhodnou formou náhradní rodinné výchovy a zda by nebylo vhodnější změnit název a tím pádem i zařazení této specifické formy pěstounské péče v náhradní rodinné péči, či jestli onen zmiňovaný a domnívám se, že i zbytečný konflikt rolí, kterému jsou prarodiče pěstouni vystaveni, není možné ošetřit právní úpravou příbuzenské pěstounské péče a pomoci tak jak prarodičům, tak i dětem, zmírnit důsledky z konfliktů rolí vyplývajících.

Následující otázka má za smysl rozvést úvahu o konfliktu rolí do souvislosti rozdílného přístupu k výchově rodiči a prarodiči z podstaty jejich rolí. Na to navazuje další, opět poněkud obecnější otázka, kde se přímo ptám na shodu nebo naopak odlišnost výchovy vlastních dětí, respektive vnoučat a dávám tak možnost respondentům pohovořit i o vlastních zkušenostech, pokud takové mají. Vzhledem k otázce by bylo vhodné, aby respondenti tyto zkušenosti měli, ale ne u všech tomu tak bylo.

Poslední otázka je pak často používaná ukončovací otázka, jejíž účelem je poskytnutí prostoru doplnit cokoli nevyčteného, zdůraznit některé pro respondenty význačné aspekty, vyjádřit své dojmy či nově příchozí asociace, ale také oslovit vlastní téma, které s pěstounskou péčí vykonávanou prarodiči souvisí a které jsem opomenul, ať již záměrně – nesouvisí s tématem mé práce nebo neúmyslně – špatně zvolené nebo příliš zredukované otázky.

4.2 Výzkumný soubor

Zkoumaným souborem byli sociální pracovníci z doprovodných organizací po celé České republice. Celkem bylo provedeno osm nahrávaných telefonických rozhovorů, bohužel dva z nich se nechovaly v kvalitě nutné pro přepis. Byl osloven genderově nevyvážený vzorek sedmi žen a jednoho muže. V samotné práci jsou potom použita data od pěti žen a jednoho muže. Většina témat se objevila u všech respondentů, i u dvou, jejichž zvukový záznam nebyl zachován. Při popisu výsledků výzkumného šetření jsem podrobně rozepsal jednotlivá témata a podtémata, která jsem proložil konkrétními výroky respondentů.

4.3 Etika výzkumu

Respondenti byli nejdříve seznámeni s tématem mé bakalářské práce. Po souhlasu s participací ve výzkumu byly všem respondentů přečteny nezbytné formální náležitosti, které se sběrem dat souvisí. Informovaný souhlas obsahoval informace o tématu mé bakalářské práce, způsobu sběru dat a následném zacházení s nimi, stejně jako jejich další možné využití. Respondenti byli informováni o anonymitě jejich jmen i organizací, ve kterých jsou zaměstnaní. Křestní jména respondentů uvedená v praktické části a v příloze jsou smyšlená. Respondenti byli rovněž informováni, že data budou následně přepsána do tiskového dokumentu a budou použita za účelem napsání bakalářské práce a stejně tak mohou v budoucnu posloužit k napsání práce diplomové, popřípadě odborných článků či jiných odborných publikací. Dále jim bylo sděleno, že se jedná o hloubkový rozhovor s předem připravenými otázkami a je na jejich svobodné vůli, zda otázky zodpoví či nikoliv. Poté byli ještě jednou ujištěni, že v případě, že na otázku odpovídat nechtějí, ať již z důvodu citlivosti otázky či jiné, tak nemusejí. Stejně tak mě do týdne mohou kontaktovat v případě, že se rozhodnou z výzkumu odstoupit.

Respondenti byli taktéž instruováni, že jim vzhledem k povaze výzkumu nebudou do rozhovoru vstupovat a pokud budu mít pocit, že již otázku zodpověděli, přesunu se k otázce následující. Stejně tak jsem jim sdělil, že pokud bych tedy nastalou situaci špatně vyhodnotil a oni se k předešlé otázce chtěli vrátit nebo jí chtěli zopakovat, mohou. Všichni účastníci souhlasili s nahráváním našeho telefonického rozhovoru a nikdo nepodal žádost o odstoupení z výzkumu. Rozhovory probíhaly vždy v čase, který si respondenti sami určili.

4.4 Metodika výzkumu

Pro výzkumné šetření byla využita metoda kvalitativního výzkumu a to z důvodu výzkumných cílů a počtu a povaze respondentů, které jsem měl možnost oslovit, a především pak kvůli povaze zkoumaného souboru a nastavených výzkumných cílů. Kvalitativní výzkum jsem na úkor výzkumu kvantitativního upřednostnil i z důvodu zkoumaného tématu a následného způsobu zpracovávání takto získaných dat. „*Analýza dat v kvalitativním přístupu je odlišná od analýzy v kvantitativním přístupu, kde aplikujeme předem zřízené kategorie k datům podle pevných pravidel. Kvalitativní analýza a interpretace dat je hledání sémantických vztahů mezi nimi a spojování deskriptivních kategorií do logických celků.*“ (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014, s.16).

Jistá volnost při psaní je mi vlastní a onen zážitek z objevení neznámého a neočekávaného pak více jak uspokojující. Taktéž induktivní metoda uvažování a v tomto případě metoda usuzování, jak o ní mluví Švaříček, Šed'ová a kol. (2014), která je typická právě pro kvalitativní výzkum, poskytuje příležitost získat informace přesahující výchozí informace.

4.4.1 Hlubkový rozhovor

U kvalitativního výzkumu se používají zejména tři druhy získaných dat - z rozhovorů, z pozorování a z dokumentů, nejpoužívanější metodou pak je právě rozhovor. „*Používá se pro něj označení hlubkový rozhovor, jež můžeme definovat jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek.*“ (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014). Domnívám se, že právě ony otevřené otázky pak umožňují získat (za předpokladu, že se nejedná o otázky sugestivní), svobodnější, autentičtější a také hlubší odpovědi od respondentů, kterým jsou kladeny.

Dále lze hlubkový rozhovor dělit na tři základní typy podle jeho strukturovanosti – strukturovaný, polostrukturovaný a nestrukturovaný (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014). V mém případě se tedy jedná o strukturovaný rozhovor, neboť jsem měl předem připravené otázky, kterých jsem se striktně držel. Přesné znění otázek i s přepisem rozhovorů je součástí přílohy.

Vzhledem k tomu, že cílem rozhovoru bylo získat data o problematice pěstounské péče, o které jsem do té doby měl jen malé povědomí, zatím co respondenti se dennodenně s prarodiči setkávají a mají do této problematiky mnohem lepší

vhled, na tento typ rozhovoru se dá nahlížet jako na „získávání dat o skutečnosti“ (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014).

Důležitou součástí hloubkového rozhovoru je kromě vytyčených výzkumných cílů a sestavení vhodných otázek jistě i základní povědomí o zkoumané problematice. Před samotným uskutečněním rozhovorů jsem se tedy sešel s jedním pěstounem prarodičem a jednou sociální pracovnící a o problematice pěstounské péče vykonávané prarodiči jsem s nimi dlouze diskutoval a získal tak potřebný vhled a lepší porozumění do této složité problematiky, což mi pomohlo nejen při samotném sestavování vhodných otázek, ale především pochopení složitosti a komplexnosti pěstounské péče jako takové.

Již jsem nastínil důležitost otázek, které tvoří jakousi kostru každého rozhovoru. v mém případě se jednalo o otázky hlavní a ukončovací (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014) a jak jsem již zmínil, do průběhu rozhovoru jsem nevstupoval a nebo jen za předpokladů uvedených v kapitole Etika výzkumu.

Jak jsem již také zmínil, rozhovor byl nahráván pomocí aplikace přímo do mobilního zařízení v podobě audio nahrávky, která byla dále přepsána do dokumentu v podobě slov. *„Zvukový záznam navíc zachycuje veškeré kvality mluveného slova, tedy sílu hlasu, délku pomlk, různé doprovodné zvuky či řečové vady atd. Tyto kvality nám záznam metodou tužka-papír nenabídne. Záznam je zcela nestranný a je na něm vše tak, jak se odehrálo.“* (Hendl, 2016, s. 197).

4.5 Sběr dat a jejich zpracování

Jak již bylo uvedeno výše, ke sběru dat byla využita metoda hloubkového – strukturovaného rozhovoru. Skupina respondentů se sestávala z řad sociálních pracovníků zejména doprovodných organizací, kteří se zabývají problematikou pěstounské péče. Některé kontakty jsem měl od spolužáků, kdy některý člen jejich rodiny tuto práci vykonává, další respondenty jsem poté našel přes internet, když jsem hledal organizace, které se pěstounskou péčí zabývají. Poté jsem je telefonicky či prostřednictvím e-mailu kontaktoval. Samotné rozhovory probíhaly vzhledem ke změně názvu samotné bakalářské práce, výzkumných otázek i respondentů, které jsem potřeboval pro daný výzkum získat, během července tohoto roku.

Na úvod každého rozhovoru jsem respondenta seznámil s tématem mé práce, seznámil je s informovaným souhlasem (viz kapitola **4.3 Etika výzkumu**) a způsobem zacházení s nasbíranými daty a poté samotný rozhovor realizoval.

Délka rozhovorů se pohybovala v rozmezí 20 – 30 minut, poté byly, jak jsem již zmiňoval, převedeny do písemné podoby textového dokumentu. Přepsány byly přesně tak, jak byly nahrány, tedy slovo od slova, včetně nespisovných výrazů či znaků paraverbální komunikace.

Následovalo čtení přepsaných výpovědí, dokud nebyla objevena témata, která jsem díky tematické analýze mohl identifikovat: „...*probíhá tematická analýza rozhovoru, kdy jsou analyzovány jednotlivé náměty, které jsou ovlivněny nejen návrhem rozhovoru (co se chtěl badatel dozvědět), ale i výslednou podobou rozhovoru (co účastník řekl).*“ (Švaříček, Šedřová a kol., 2014, s.39). Poté jsem velmi pečlivě hledal jemné nuance ve výpovědích a rozšiřoval tak zjevná témata o další, méně zjevná, a následně i témata dělil na subtémata. Při psaní samotné praktické části jsem pak ještě některé výpovědi respondentů přesouval do jiných kapitol či podkapitol, neboť v jedné větě respondenti často oslovovali více témat. Pokud tomu tak skutečně bylo, snažil jsem se témata propojit skrze odkaz s kapitolou, se kterou ona další část výpovědi souvisí a v kontextu, ve kterém je respondenty zmiňována. Domnívám se, že je to opravdu „mravenčí“ práce a i výsledná interpretace závisí na samotném výzkumníkovi, v tomto případě tedy mně samotném.

4.6 Výsledky výzkumného šetření

V praktické části mé bakalářské práce budu prezentovat výsledky provedeného výzkumu. Po nahrání rozhovorů a přepisu dat do tiskové formy jsem data dále analyzoval a identifikoval tak témata, podle které jsem sestavil osnovu pro praktickou část mé bakalářské práce. V souladu s výzkumnými cíli jsem identifikoval několik témat a několik subtémat, některých i dále se členících. Pomocí tematické analýzy jsem definoval tři základní témata, z nichž dvě odpovídaly mým výzkumným cílům a dále dvě témata vedlejší, z nichž obě úzce souvisí s hlavními tématy mé práce (prožívání, konflikt rolí) a zároveň jsou na ně směřovány otázky v rozhovoru – téma důvodů odebrání dítěte biologickým rodičům, respektive téma důvodů svěřením dětí do pěstounské péče prarodičům, a pak také téma potřeb prarodičů.

5 Svěření dětí do pěstounské péče prarodičům

Má první výzkumná otázka mířila na důvody odebrání dětí biologickým rodičům, respektive jejich svěření do pěstounské péče prarodičům. Byť tato otázka zdánlivě nesouvisí s tématem mé bakalářské práce, domnívám se, že je důležitá zejména v kontextu prožívání pěstounské péče samotnými prarodiči. Z analýzy a interpretace rozhovorů je zjevné, že okolnosti, které vedly k odebrání dětí rodičům, mohou velmi úzce souviset s prožíváním prarodičů, a proto se v následujících několika řádcích pokusím shrnout ty nejčastější důvody tak, jak je zmiňují respondenti doprovodných a jiných organizací, zabývající se problematikou příbuzenské pěstounské péče.

Paní Dominika k důvodům odebrání dítěte biologickým rodičům konstatuje toto: „*No tak nejčastější důvody jsou, že ty rodiče nejsou schopní se starat a ty důvody můžou bejt buďto teda, že vlastně, jakoby se dali na špatnou cestu životní a vlastně děti pro ně jako nejsou priorita a nebo jsou zavřeni z nějakýho důvodu.*“ Na základě tohoto, poněkud obecného zdůvodnění příčin je zřejmé, že dítě je biologickým rodičům odebráno v případě, že nejsou schopni se o dítě adekvátně starat nebo se o dítě starat nechťejí, v případě výkonu trestu pak nemohou. V podobném duchu vypovídá i paní Eliška a dodává: „*...ti rodiče se prostě chovali nějakým způsobem rizikově a ty děti nemohly u nich vůbec dále zůstat. v nějaké chvíli se to ukázalo jako pro ty děti úplně nevhodné prostředí.*“ .

Nejčastější důvody, kdy se rodiče o dítě nemohou postarat, je pak již zmíněný výkon trestu, nemoc nebo drogová závislost jednoho, druhého či obou rodičů dítěte, popřípadě kombinace těchto faktorů, jak vypovídá paní Cecílie: „*...bud' jeden z těch rodičů užívá drogy nebo oba jsou závislí nebo jeden užívá a druhý je ve výkonu trestu nebo jeden užívá a druhý je nemocný*“. Na základě dlouholeté zkušenosti, kterou s pěstounskou péčí vykonávanou prarodiči má, pak za hlavní důvod odebrání dětí z původní rodiny označuje právě závislost jejich rodičů. „*Závislost – drogově závislí rodiče nebo alkoholismus.*“ a dodává:

„*...z mé zkušenosti je to nejčastěji rizikové chování rodičů.*“ Výkon trestu nebo absenci rodičů při výchově, ať už z jakéhokoli důvodu, zmiňuje i paní Alena: „*...je to výkon trestu matky, většinou, nebo obou, že pak v tý rodině prostě není nikdo, kdo by se o ty děti postaral. a nebo ti rodiče prostě někam zmizej. Nebo se špatně o ty děti staraj, že potom OSPOD přikročí k tomu, že dá návrh na svěření dítěte jiné osobě a nejbližší příbuzní, většinou, jsou teda babička nebo děda...se toho ujmou.*“

Paní Františka pak jako nejčastější důvod, opět poněkud obecně, jmenuje nízkou kompetenci rodičů, opět ale ve spojitosti se závislosti rodiče nebo rodičů: „*Tak je to nízká kompetence rodičů, ať už důvodů drogové minulosti nebo drogové současnosti...*“ o nízké kompetenci rodičů se zmiňuje opakovaně, ale na rozdíl o předchozích výpovědí spatřuje úmrtí rodičů za poněkud okrajovou záležitost ve smyslu množství případů, ve kterých je úmrtí důvodem pro odebrání dětí a jejich následné svěření do pěstounské péče prarodičům: „*Selhání ve výchově nebo péči o dítě – rodičů. a nebo v méně častých případech je to třeba úmrtí rodiče.*“ Při další zmínce o možné nekompetenci biologických rodičů dítěte nastiňuje úvahu, zda se nad nízkou úroveň kompetence rodičů svých vnoučat, které jim poté byly svěřeny do péče, nemohli podílet sami prarodiče nevhodnou výchovou nebo neadekvátní citovou vazbou ve vývojové fázi, kdy se u dítěte tvoří vazba k matce. „*Selhání ve výchově nebo péči o dítě – rodičů. a nebo v méně častých případech je to třeba úmrtí rodiče.*“ , vypovídá paní Cecílie a oslovuje tak jedno téma, kterému se budu věnovat úplně v závěru této praktické části a tím je zamyšlení se nad důležitostí kvalitní pěstounské péče a důležitostí původní rodiny, vzájemnému střetu a možnému průsečíku.

6 Prožívání

6.1 Tlak jednat (pěstounem „ze dne na den“)

Pěstounská péče vykonávaná prarodiči má bezesporu jisté výhody, stejně tak ale i nevýhody či specifika (viz kapitola 2 **Příbuzenská pěstounská péče**). Mezi zjevné nevýhody pak jistě patří fakt, že prarodiče se pěstouny často stávají narychlo, téměř vždy nejsou na roli pěstouna dostatečně připravováni ve smyslu vzdělávání a ze zákona ani onu povinnost nemají a především pak nemusí jít čistě o jejich svobodné rozhodnutí stát se pěstouny, jak to bývá zvykem u klasické pěstounské péče.

Jak sem již zmínil v předchozí kapitole (5 **Svěření dítěte do pěstounské péče prarodičům**) – okolnosti, za kterých jsou děti odebrány biologickým rodičům a následně svěřeny do péče pěstounů prarodičů, mohou být často velmi závažného charakteru a vyžadující okamžitý zásah do rodiny, vyžadující okamžité jednání. Prarodiče pak mohou být postaveni před zásadní rozhodnutí, které nesnese odkladu, vědomi si svěření vnoučat do ústavní péče v případě odmítnutí pěstounství jako formy náhradní rodinné výchovy, jak říká i paní Dominika: „...*tam prostě dojde k tomu, že se něco přihodí v té rodině*

závažného a oni jsou najednou postaveni před hotovou věc – buď to dítě prostě přijmou anebo to dítě bude muset být svěřeno někam dál.“

Je zřejmé, že se jedná o veliký zásah do jejich dosavadního způsobu života, jak říká paní Eliška: *„...opravdu z velkých částí to je jako invazivní zásah do jejich současného života a přesně, oni se na to nepřipravují postupně, že jo, nečekaj na to dítě, ale většinou to je, že to přijde jako „blesk z čistého nebe“. Já osobně to nazývám, že to je určitá forma traumatu.*“ v tuto chvíli se, dle mého názoru, začínají naplno projevovat i další aspekty a těmi jsou – převzetí zodpovědnosti za pěstounskou péči nikoliv z altruistických motivů, nýbrž jisté nutnosti, do větší či menší míry očekávané a nepřipravenosti roli pěstouna zastávat.

Samozřejmě lze jen stěží v těchto případech generalizovat. Velkou roli může sehrát jak četnost kontaktů prarodiče s vnoučetem před odebráním, vztah s rodiči dítěte, vztah s vnoučetem, role v rodině, věk prarodiče i rodiče dítěte, ostatně i dítěte samotného, osobností rysy a zralost či nezralost prarodiče atd.

Pokud ale zůstaneme u výpovědí respondentů, pak paní Alena dodává toto: *„A tím, že nejsou připravovaný vlastně na to – neprocházejí žádnou přípravou, jsou do toho hozený vlastně opravdu jako „ze dne na den“ nebo „z týdne na týden“, tak je to pro ně prostě jako hrozný no.“*

K otázce jistého tlaku, které mohou prarodiče v kontextu volby, zda se stát pěstouny vlastního vnoučete, pociťovat, pak paní Eliška dodává: *„Možná je tam jakoby větší pocit, že se vlastně nerozhodli úplně dobrovolně.“*

Na otázku: *„Jak a v čem konkrétně se, podle Vás, projevuje na samotné pěstounské péči vykonávané prarodičem skutečnost, že prarodiče se často stávají pěstouny z nutnosti a bez přípravného školení a ne z vlastní volby?“*, paní Františka odpovídá následovně: *„Asi delší dobou, po kterou se musí pěstouni prarodiče vyrovnávat s tím faktem, že se stali rodiči a nemohou být prarodiči.“* Její odpověď lze, dle mého mínění, chápat jako poukázání na skutečnost konfliktu či záměny rolí, které se budu více věnovat v kapitole **7 Konflikt rolí**.

6.2 Pocity viny a selhání (studu)

Jaké pocity, podle Vás, zažívají prarodiče v kontextu pěstounské péče nejčastěji? Tak zní jedna z otázek, na které jsem se respondentů ptal a také je to jedna z hlavních výzkumných otázek celé bakalářské práce. Samozřejmě jsem měl načtené příručky,

bakalářské práce i odborné knihy, které se prožíváním prarodičů detailněji zabývají a na které nezbyl v mé bakalářské práci prostor, vždy je ale trochu něco jiného slyšet konkrétní příběh.

Rád bych ještě navázal na předchozí podkapitolu, která mi poslouží jako oslí můstek, neboť výpověď paní Cecílie spojuje jak výše zmíněný závazek se o dítě postarat, tak popření mého předchozího výroku o jisté nesvobodě spočívající v nemožnosti volby jiné, než přijetí dítěte do pěstounské péče a zároveň propojené s domnělými pocity, které takovou volbu doprovázejí: *„Oni to cítí jako takovou tu morální povinnost a já naopak, když se setkávám s prarodičem, kterej jim řekne NE, tak si ho nesmírně vážím, protože vnímám, že ten člověk je zralej na to, že posuzuje svoje síly. Ale oni to většinou neudělají, protože cítí, že selhali jakoby v roli rodiče, protože to dítě selhalo, tak to padá i na jejich hlavu, že tam jsou často pocity viny.“*

O pocitech viny a selhání ve výchově vlastních dětí pak mluví paní Alena: *„...navíc ještě jako se obviňují z toho vlastně, že ty jejich vlastní děti selhaly a nestaraj se o ty děti, no – o ty jejich vnoučata.“* a také paní Františka dodává: *„...pocity viny - co mohli udělat lépe ve vztahu k vlastním dětem, co mohli napravit třeba.“*

Další významné téma, které je patrné z výpovědi respondenta, se dotýká způsobu komunikace na ose prarodič – rodič – dítě a jistě by také stalo za hlubší prozkoumání. Podařilo se mi sice najít několik málo prací, kde jedna či více kapitol se touto problematikou zabývá, ale spíše jako okrajové téma. Paní Dominika říká: *„Oni se jako vlastně stydí za to, že ty jejich děti neobstály nebo že neobstáli oni. Tak o tom nemluví, neříkají těm svěřeným dětem nic o těch biologických rodičích, oni se stanou úplně tabuizované osoby.“* To, že rodiče nemluví nebo zatajují informace o biologických rodičích dítěte, může, dle mého názoru, dítě negativně ovlivnit zejména v období puberty, kdy si jakožto dospívající utváří svoji identitu, které je rodina vždy součástí.

6.3 Obavy a úzkosti

Obavy a úzkosti mohou pramenit z mnoha příčin – z nejistoty či pochybností, ať už o sobě, o někom jiném nebo mohou být indikátorem poněkud úzkostného filtru hluboce zakořeněného v osobnosti člověka. Samozřejmě existují i jiné a mnohem odbornější definice než je tato má vlastní. Jisté ale je, že mnoho lidí, troufnul bych si říci většina, pocítí během života úzkost, která může mít ještě méně zřetelné kontury než je například strach nebo obava z něčeho konkrétního. U pěstounské péče prarodičů tomu samozřejmě není jinak.

6.3.1 Obavy ze selhání při výchově

„Vždycky je tam ta obava toho selhání. Vždycky je tam úzkost. Myslím, že velká úzkost z toho, že se ta situace může zopakovat, že se to zase nepodaří...“, říká paní Dominika. Obava ze selhání může u prarodičů plynout především z pocitu selhání při výchově vlastního dítěte a vzhledem ke zkušenosti, kterou prarodiče již důvěrně znají, o čemž vypovídá i pan Bedřich: *„...no tak se mi nepovedlo vlastní dítě a teď teda jako co mám dělat, aby se povedlo aspoň tohle?“*

Důležité je také říci, že onen pocit ze selhání při výchově vlastního dítěte je subjektivním vnímáním respondentů, kteří podle nich tyto pocity zažívají, a nemusí tomu tak objektivně být, jak konstatuje pan Bedřich: *„...spíš ten pocit toho, že už jednou selhali – i když to tak nemuselo bejt, že jo? Někteří ty rodiče skutečně prostě se v dospělosti dali někam na špatnou cestu, takže...ale ten pocit tam je prostě. Ten pocit toho rodiče tam je. a ten prarodič – pořád má ten pocit toho, aby náhodou neselhal.“* i paní Františka: *„Protože těžko kdo rád přizná, že v něčem selhal, že jo? Nebo to nemusí bejt selhání, ale zkrátka on si to třeba myslí..“*

Pan Bedřich i paní Františka tak poukazují na možnou skutečnost, že i v případě opravdového selhání si prarodiče tento fakt jen neradi připouštějí. Je totiž známo, že lidé mají tendenci pozitivního sebeobrazu (self-image) v rámci udržení psychické rovnováhy. Může tak nastávat situace vcelku paradoxní, kdy pěstouni prarodiče mohou zažívat pocity selhání, aniž by tomu tak muselo být, nebo naopak nejsou nebo nechtějí si být vědomí vlastního selhání při výchově, i když tomu tak objektivně být mohlo.

6.3.2 Obavy z nekompetentnosti

„Úzkost, obavy – že nemusejí zvládnout tento náročný úkol.“, odpovídá paní Františka na otázku: Jaké pocity zažívají pěstouni prarodiče v kontextu pěstounské péče prarodiči? Pan Bedřich poté poukazuje na skutečnost, že samotné děti mohou mít traumatické a složité dětství a samotná pěstounská péče vykonávaná prarodiči tím může být poznamenána a ztížena, obzvláště pokud již dítě není ve věku novorozence, což jistě souvisí i s teorií attachmentu: *„Protože ty děcka samozřejmě mají taky něco za sebou – pokud nejsou úplně od malička od porodnice – takže prostě něco si prožily v té původní rodině a vlastně maj teda obavu, jak s tím pracovat.“*

V kapitole **6.2 Pocity viny a selhání (studu)** jsem se již zmínil o možném zatajování skutečností v kontextu rodinných vztahů, respektive tabuizování rodičů dítěte ze strany pěstounů prarodičů. Paní Dominika kromě strachu ze selhání pojmenovává i strach z možné intervence ze strany sociálních pracovníků, který by mohl indikovat jistou formu nekompetentnosti v péči o vnuče: *„Tak v té příbuzenské pěstounské péči je to tak, že se tam ty věci nějak tutlají, že tam ze strachu z toho selhání nebo ze strachu, že by to náhodou vypadalo, že něco nezvládají nebo jenom proto, aby zkrátka se jim do toho nikdo nepletl prostě, tak to neřeknou.“*

6.3.3 Obavy z identifikace vnučete s jeho rodičem

Výpověď paní Aleny svědčí o strachu a přísné výchově a zákazech, kterou se budu zabývat v kapitole **8.2.3.4 Přísná výchova**, v kontextu obavy z nevhodného chování vnučete, které prarodiče znají vlastních dětí a o to více se ho obávají: *„Nechtěj třeba holku ve čtrnácti letech pustit nikam na vodu a nemyslim jako se spolužákama, ale třeba s náma, jako doprovodnou organizací. Protože co když se tam spustí, jako ta její máma, jo?“*

Pan Bedřich pak zcela jasně formuluje možné obavy prarodičů takto: *„...že prostě viděj v tom dítěti některé rysy, které viděli na tom jeho rodiči nebo vidí, a maj vlastně už dopředu obavu, že se ty rysy jakoby projevj v plnosti a že dítě půjde tím směrem jako jeho rodič.“*

6.4 Lítost (shovívavost z lítosti)

Lítost nad způsobem života vlastního vnučete se zcela jistě může projevat již v době, kdy dítě ještě žije ve své původní rodině a se svými biologickými rodiči. Možnosti, které ale prarodiče ze své role mají, mohou být značně omezené. Pokud pak ale nastane situace, kdy jsou z původní rodiny odebráni a Orgán sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) se na ně obrátí s žádostí o svěření jejich vlastních vnučat do pěstounské péče právě jim, jsou často nuceni jednat rychle a pod jistým tlakem, jak jsem již zmínil v kapitole **6.1. Tlak jednat** a při této příležitosti mohou zažívat rozličné pocity, například právě lítost nad možným osudem dětí, kdy jim hrozí umístění do ústavní péče, jak vypovídá paní Alena: *„OSPOD je osloví, že jo, a ted' oni to musí vlastně rychle zvážít, jestli prostě do toho půjdou nebo ne - většina prostě nemá to srdce říct, že ty vnučata pošle do Dětskýho domova...“*,

kteřá také spatřuje možné riziko v podobě přílišné shovívavosti pramenící z lítosti a prarodičovské lásky, která se může projevat i v případech, kdy dítě vůči svému prarodiči vykazuje známky agrese: „*A nebo, že to dítě začne být agresivní na tu babičku, a to třeba už devítiletý dítě, protože ví, že ona ho miluje, že mu chce vynahradit, že se o něj nestaraj rodiče, takže taková opičí láska, která se ale strašně vymstí potom v pubertě.*“

Paní Františka se k této problematice vyjadřuje následovně: „*A možná ten konflikt je ještě v tom, kdy oni mohou mít pocit, že chtějí tomu dítěti, které nemá tak dobřej životní příběh, pomoci odlepit, dopřát mu. Že tam je vlastně přemíra té pečující role...*“ Tato skutečnost se pak dále může projevat v přístupu k výchově, kterou se budu zabývat v kapitole **8. Konflikt rolí**.

6.5 Výčitky

Výčitky jsou respondenty velmi často zmiňovány, často v různých souvislostech a v interakci rozličných aktérů. Vlastně to asi není tak překvapující vzhledem k faktu, že výčitky jsou velmi často reciproční a také ke skutečnosti, že vztah rodič-dítě je výčitky často zatěžován z mnoha důvodů, ať již prožitého dětství, výchovného stylu rodičů, emoční či finanční stability/nestability rodičů apod. V tomto případě máme tuto vztahovou rovinu rodič-dítě hned dvakrát a ještě umocněnou o skutečnost, že prarodič se z nejrůznějších důvodů (viz kapitola **5 Svěření do péče pěstounům prarodičům**) stává svému vnoučeti pěstounem.

6.5.1 Vlastní děti vyčítají rodičům (pěstounům prarodičům)

Paní Alena vypovídá, že výčitky vůči prarodiči mohou zažívat i jejich vlastní děti, nehledě na fakt, nebo právě proto, že se jako pěstouni starají o svá vnoučata. „*Ještě se na ně vlastně leckdy zloběj ty jejich vlastní děti, kterým vlastně vychovávaj ty děti, tak se na ně zloběj, maj jim to za zlý...*“

6.5.2 Prarodiče vyčítají vnoučatům

Jisté obavy z toho, že se jejich vnouče dříve či později začne projevat jako jejich vlastní dítě, jsem již nastínil v kapitole **6.3.3 Obavy z identifikace vnoučete s jeho rodičem**. Jak se taková obava může projevat výčitkami v jednání s dítětem, pak paní Alena popisuje takto: „*...ty prarodiče velmi často to jako nevybíravým způsobem tomu vnoučeti jako pořád*

vmetaj do obličeje, že ty budeš stejná jako tvoje máma a ty jsi tohle udělala a protože seš prostě jako vona...“

6.5.3 Prarodiče vyčítají vlastním dětem

Paní Františka pak oslovuje téma hněvu, který prarodiče pocítují vůči vlastním dětem, které se nechtěly, nemohly nebo neuměly postarat o své děti: „...zlobu – na své vlastní děti, který selhaly v roli rodičů.“ Z této výpovědi není výčitka vůči vlastním dětem explicitně zmíněna, ale v kontextu celého rozhovoru s paní Františkou (viz **Přílohy**) jsem si dovolil to takto interpretovat.

6.6 Nedostatek psychických, fyzických sil

V teoretické části mé bakalářské práce se zabývám možnými nevýhodami pěstounské péče vykonávané prarodiči (**2.1.2. Možné nevýhody pěstounské péče vykonávané prarodiči**) a tato kapitola, která je součástí části praktické, s ní velmi úzce souvisí.

Je zřejmé, že vyšší věk pěstouna prarodiče (pokud je dotyčný vyššího věku), může být, nejen v kontextu pěstounské péče, složkou do značné míry limitující. Omezení, která jsou s vyšším věkem spojena, jsou značná. Nejde jen o úbytek fyzických sil, které se mohou projevat vyšší únavou, jak říká pan Bedřich: „...trápí je prostě, že už jsou staří, unavení...“, ale například i jistou rigiditou ve smyslu stálosti názorů a postojů a horší schopnosti řešit problémy z důvodu stylizace do role oběti, jak vypovídá paní Eliška: „...a mám pocit, že potom, když přijdou třeba problémy, tak oni se tam vlastně víc ocitají v roli oběti a tudíž je jakoby hůř řeší. Už jenom z důvodu, že jo, věku – to souvisí nějak s fyzickým stárnutím, že jo? I ty názory, že jo? Jako starší člověk mění hůř než ten mladší.“

Paní Alena pak poukazuje na aspekt, kdy prarodiče nemusí dostatečně zohlednit svůj pokročilejší věk při rozhodování, zda se stát pěstouny vlastním vnoučatům: „...takže se k tomu jakoby přikloněj a nedostatečně teda zvažej to, že prostě třeba už jsou jako opravdu staří nebo nemohoucí nebo prostě už jako vyčerpaní“.

7 Potřeby prarodičů

Vzhledem k tomu, že za respondenty jsem si zvolil sociální pracovníky doprovázejících organizací, z nichž někteří sami vykonávají „klasickou pěstounskou péči“, zajímala mne i otázka potřeb prarodičů. Domnívám se, že velmi úzce souvisí s mými hlavními tématy – konfliktem rolí a především pak s prožíváním. Otázky, které jsem za tímto účelem sestavil jsou následující (viz **Přílohy**):

- Co jim (pěstounům prarodičům) činí při výchově vlastního vnoučete/vlastních vnoučat největší obtíže?
- S jakou žádostí se na Vás obrazejí nejčastěji?

Na základě těchto otázek jsem analyzoval tři oblasti podpory a pomoci, které prarodiče, dle výpovědi respondentů, potřebují v kontextu pěstounské péče nejčastěji.

7.1 Emoční podpora

Pokud se na potřeby prarodičů podíváme prizmatem pana Bedřicha, emoční podpora pěstounů prarodičů je pro něj zcela zásadním a ústředním tématem v jeho roli sociálního pracovníka. Zmiňuje nejen podporu rozhodnutí si vnoučata převzít do pěstounské péče: „...musíme těm prarodičům říct, že oni jsou vlastně jako úžasní v tom, že ty děti, ty vnoučata, neposlali do Dětských domovů, ale rozhodli se, že se o ně budou starat.“, ale také je svým způsobem zprošťuje pocitů viny za selhání při výchově, když poukazuje na skutečnost, že spousta lidí trpící například drogovou závislostí, pochází z odlišného socio-kulturního prostředí a také na skutečnost, že velkou formativní roli může hrát výběr kamarádů a party, se kterou děti tráví čas: „...nalejt jim jako sebevědomí a říct že prostě ne – oni neselhali, oni prostě jako...to se prostě může stát kdekoliv, že prostě vychováte své děti, pak se chytěj party nebo prostě začnou s drogama a přestanou se starat o své děti, ale oni jsou ti úžasní, kteří jakoby poskytl tu pomoc, že jo, těm vnoučatům a vychovávaj je, byť by nemuseli.“.

Jako důležitý faktor pan Bedřich zmiňuje také vzájemnou podporu, kterou si pěstouni vyjadřují v rámci podpůrných a jiných skupin, které v rámci terapeutické činnosti doprovodné

organizace zprostředkovávají a vytvářejí tak prostor pro léčebný skupinový efekt: *„Takže prostě voni potom jako si najdou i tu partu vlastně těch pěstounů dlouhodobých a tam vlastně voni jakoby načerpávají ty prostě zkušenosti a to, že v tom nejsou úplně sami, jo. Dostane si jim tam taky uznání, že prostě jako děláte to dobře a jste skvělí a nemáte se za co stydět a oni tak jako rozkvetou vždycky. Oni to strašně potřebují prostě, jako aby jim člověk jako pomoh to sebevědomí najít, jo. Aby se nestyděli za to, že vychovávali ty vnoučata.“*

7.2 Odborná pomoc

Pan Bedřich vypovídá, jak se na něj prarodiče obrací s žádostí o odbornou radu a připomíná, že sám má s pěstounskou péčí osobní zkušenosti a pěstouni si toho jsou vědomi: *„...vědí, že máme zkušenosti, že nám teda rodinou prošlo hodně dětí, takže se obracej se žádostí o pomoc, o radu. Potřebují prostě podporu, ale potřebují i tak jako odbornou radu, co s tím dál, že jo.“* Zároveň dodává, že není dostatek odborných pracovníků, kteří by byli v případě potřeby pěstounům k dispozici, nebo je jejich objednávací lhůta příliš dlouhá: *„...aby s nima pracoval odborník, ale problém je, že je těch odborníků málo, že jo. a objednávací lhůty jsou příšerný.“*

Jako jednu z potřeb prarodičů při žádosti o pomoc, kdy se pěstouni prarodiče obracejí na doprovodné organizace, pak paní Cecilie jmenuje například doučování, které souvisí, dle jejích slov, s vyšším věkem prarodičů a zároveň již menší orientací v látce, kterou jejich děti potřebují vysvětlit, doučit: *„...většinou žádají to doučování, že se snažíme jim zajišťovat prostě dobrovolníky na doučování, protože už to nepobírají. No a samozřejmě je to taky o tom, že tam už vidím velké úskalí prostě v tom věku – v tom není tolik energie už.“*

7.3 Finanční pomoc

Finanční odměna pěstouna (viz kapitola **1.2.3 Pěstounská péče**) je součástí pěstounské péře, ať již přechodné nebo dlouhodobé a příbuzenská péče, respektive pěstounská péče vykonávaná prarodiči není výjimkou.

Je to jistě velmi vítaná pomoc, neboť prarodiče jsou často v důchodovém věku a již nejsou zaměstnaní a odměna pěstouna tak může tvořit podstatnou část jejich měsíčního příjmu. Navíc existují různé možnosti, jak s pomocí doprovodných organizací zajistit svým vnoučatům bezplatný letní tábor (nebo jen s minimální finanční spoluúčastí) či příspěvek na

školní či jiné vybavení, jak uvádí paní Dominika: „*Oni nejvíc žádaj o pomoc, když jde o nějakou formu příspěvku na něco.*“.

Že se prarodiče mohou potýkat s komplikovanou finanční situací potvrzují i ostatní respondenti a paní Františka: *...někdy se mohou potýkat s finančníma problémama.*“

8 Konflikt rolí

Jedno ze stěžejních témat mé bakalářské práce jsem vlastně původně ani nezamýšlel zpracovávat. Po první konzultaci s osobou z doprovodné organizace, která je v této práci uváděna jako paní Dominika, mi ale ihned došlo, jak podstatné toto téma je, jak úzce je spjato s prožíváním, kterému jsem se věnovat chtěl, a zároveň jaký přesah má a jaká další témata se jím otvírají - včetně otázky, zda je pěstounská péče prarodiči vůbec tou nejvhodnější variantou pro prarodiče a především jejich vnoučata, za jakých podmínek ano, za jakých ne, jestli existuje alternativní možnost, která zatím v rámci sociální politiky českého státu není protěžována apod.

Konflikt rolí vyvolává mnoho otázek a přináší málo odpovědí a je provázen silnými emocemi sociálních pracovníků a někdy i radikálními výroky, které popírají smysl pěstounské péče vykonávané prarodiči jako formy náhradní rodinné péče, ale zároveň nepopírají smysl a důležitost péče prarodičů o dítě jako takové.

Složitost a nejasnost role může činit problémy jak prarodičům, tak i jejich vnoučatům, může se projevovat různorodě a v této práci se budu zabývat zejména konfliktem rolí u prarodičů pěstounů.

8.1 Vnouče x dítě

Na výpovědi paní Dominiky lze ilustrovat, jaké role může dítě zaujímat, a to nejen ve vztahu ke svému prarodiči, ale také k ostatním členům rodiny, a jak problematické to pro něj může být. *„Velký problém v těch pocitech je problém tý identity toho rodiče prarodiče, vnoučete dítěte, jo? Tam si myslím, že všichni jsou tam prostě v konfliktu těch rolí.“* a dodává: *„Ty děti pak vůbec nevědí, či jsou. Taky jsou samozřejmě z konfliktu rolí – jsou děti nebo vnoučata? Jsou to sourozenci nebo strýcové nebo neteře nebo synovci? Prostě to je...v tom systému nastává veliký zmatek.“*

8.2 Prarodič x rodič

Ještě než jsem panu Bedřichovi stihl při našem rozhovoru položit otázku na konflikt rolí, prohlásil toto: *„...je tam možná jeden takovej fenomén, kterej myslím že je dost důležitěj v tomhle tom náhledu a to je, že vlastně není úplně jasný, jestli jsou dědečkem,*

babičkou nebo jestli jsou táta, máma.“ Že konflikt rolí může prožívat i dítě a nejen prarodič, je zřejmé z výpovědi paní Dominiky: „Velký problém v těch pocitech je problém tý identity toho rodiče prarodiče, vnoučete dítěte, jo? Tam si myslím, že všichni jsou tam prostě v konfliktu těch rolí.“

Že se nejedná o pouhou demagogii, ale velmi podstatnou skutečnost, která se dále může projevat v odlišném pojetí výchovy, ve způsobech řešení problémů, trávení společného volného času i v mnoha dalších aspektech každodenního života, se pokusím ilustrovat skrze výpovědi respondentů v následujících kapitolách.

8.2.1 Role prarodiče x role rodiče

V kapitolách **3.1 Role babičky** a **3.2 Role matky** jsem se pokusil o teoretické ukotvení rozdílností těchto rolí a nyní se pokusím o praktické znázornění možných problémů nastávající z této dvojrole či záměny rolí, která je typická pro pěstounskou péči vykonávanou prarodiči, a to za pomoci výpovědi respondentů.

Otázka, kterou jsem u respondentů zkoumal jejich mínění o konfliktu rolí, zněla: Jak vnímáte otázku konfliktu rolí (například babička x matka x pěstounka)? Kromě role rodičovské a prarodičovské jsem tedy respondentům dal prostor vyjádřit se k otázce role pěstouna, o které budu obšírněji mluvit v kapitole **9 Matrix (Chyba v systému)** a ke které paní Dominika dodává: „...konflikt rolí matka x babička x pěstounka. Protože to jsou hned tři, které tam zároveň jako jsou a zároveň se perou, překrývají různě a já si myslím právě, že je obecně dosti problém najít tu identitu, najít ten vhodný postoj, zaujmout nějaké vhodné postavení v těch situacích – to je jako skutečně zásadní problém příbuzenské pěstounské péče.“

O tom, že prarodič by v první řadě měl zůstat prarodičem a užívat si přítomnosti svého vnoučete/svých vnoučat pak hovoří paní Eliška, která ale zároveň jedním dechem dodává, že souhlasem s pěstounskou péčí prarodič převezme i některé rodičovské povinnosti, které se mohou projevat kupříkladu přísnější výchovou (viz kapitola **8.2.3.4 Přísná výchova**) a větším tlakem zajistit potřeby dítěte: „...v čem jakoby se nachází, tak by vlastně měla zastávat roli tý babičky, kde si to užívá s těma vnoučatama. Nebo ona sama se vlastně rozhodla zároveň pro tu roli tý matky a tudíž tam musí plnit jakoby přísnější postavení. Není to už o tý radosti z těch vnoučat, ale je to o tý povinnosti...celkově je to mnohem větší tlak.“

8.2.2 Péče x výchova

Paní Alena v souvislosti s rolí prarodičů zdůrazňuje, že když se prarodiče stanou zároveň pěstouny, role prarodiče ustoupí do pozadí: „...oni jako v rolích babičky a dědy by měli ty vnoučata rozmazlovat a nemůžou, jsou o to vlastně ošizený.... Pan Bedřich poté mluví obdobně a dodává, že i dítě má jistý vnitřní konflikt pramenící z konfliktu rolí, jak jsem již zmiňoval v kapitole **8.1 Vnouče x dítě**: „...ty role – samozřejmě každá jiná. To všichni víme, že jo. Babička má rozmazlovat, maminka má vychovávat, jo. a když je babičkou i maminkou zároveň, například ta pěstounka – ale u dědečků je to to samý, že jo, tak jako ten konflikt vnitřní má jak ten pěstoun, ale to dítě taky...“.

Další má otázka, která neměla primárně za účel cílit na konflikt rolí, ale vzhledem k interpretaci respondentů v kontextu předchozích otázek na ní v tomto smyslu často odpovídali, zněla: V čem se, podle Vás, odlišuje výchova vnoučete od výchovy vlastních dětí?

Dle názoru paní Dominiky se u prarodičů spíše než o výchovu jedná o jakési bezstarostné trávení volného času, kterého by v tomto životním období měli prarodiče mít již více a bez přílišných nároků a projektování vlastních, mnohdy nenaplněných snů a přání. Na základě vlastní introspekce pak také paní Dominika oslovuje rozdílnost z pohledu dítěte, které je jiné ve vztahu k rodiči a jiné k prarodiči. Říká: „...měli by si s ním hrát, měli by mu dopřát tu náruč a ten svůj volný čas, který už mají a tím, že je mají na chvíli, tak je vlastně nevychoávají ty děti, vlastně na ně nekladou tady ty nároky, neprojektují do nich svá snění a představy a ta role prarodičů je úplně jiná. a i ten vztah dětí k prarodičům, což sleduju třeba já na svých dětech, je úplně jiný než můj k mým rodičům.“

Jak náročné může být pro prarodiče dodržování řádu, které je spjaté především s výchovou, zvláště pokud s dítětem nebydleli ve společné domácnosti, pak vysvětluje pan Bedřich těmito slovy: „Dědeček s babičkou ho vrátěj, maj ho na sobotu na neděli nebo na chvíli a vrátěj ho zpátky do nějakýho řádu. Proto se to dá tak strašně skloubit – bejt dědečkem a zároveň tatínkem nebo babičkou a zároveň maminkou, protože pak vlastně není jasný, kdy je řád a kdy je rozmazlování. a obojí dohromady – je v tom prostě zmatek.“ a dodává: „Na to vnouče může být dědeček s babičkou podstatně mírnější, může ho trošičku rozmazlovat, konec konců je to i v popisu práce dědečka a babičky, že jo? A popis rodiče je směřovat, dávat hranice, směřovat dítě někam a bejt, když to tak řeknu, trochu tvrdší než dědeček s babičkou.“

Paní Františka je v této otázce ve shodě s ostatními respondenty, když hlavní rozdíl ve výchově dětí a vnoučat vidí v pečující složce, která je typická pro prarodiče, ať již z důvodů četnosti kontaktu, prarodičovské role atd.: „*Tak hlavně ve výchovném přístupu, kdy z role babiček a dědečku nemuseli mít výchovnou péči, mohli mít pouze pečující přístup.*”

8.2.3 Výchova

Tato kapitola, stejně jako příslušné podkapitoly, vznikla jako vedlejší produkt z mého seznamu otázek (viz **Přílohy**), ale jsem přesvědčen, že zde zaujímá právoplatné místo, neboť téma výchovy v kontextu pěstounské péče vykonávané prarodiči bylo respondenty nesčetněkrát oslovováno v nejrůznějších variacích a kontextech a po provedené tematické analýze jsem se pokusil o systematické rozdělení.

8.2.3.1 Výchova jako rodičovská povinnost

Paní Alena vypovídá, jak prarodiče v roli pěstounů v podstatě suplují rodiče ve smyslu nastavování hranic a v důslednosti při plnění jejich povinností, v tomto případě povinností školních: „*...musej zastávat roli mámy a táty a dělat s nima úkoly a držet jim ty hranice...*“ Podobně o této problematice referuje i paní Františka a dodává rozměr role, kterou prarodiče hrají v socializaci dítěte do společnosti: „*Ale v roli náhradního rodiče vlastně musejí začít být i rodiči. Ne prarodiči, ale rodiči. Musí začít limitovat, vychovávat, dávat pravidla, učit, jak ta společnost funguje, jak se to dítě do ní má začlenit. a to je ten jejich konflikt, že oni musí pochopit, že trochu opouštějí roli prarodiče a dostávají se do role náhradního rodiče. Tak je to takový to dilema, jestli je to jako změna rolí nebo jako nějaká podivná dvojrole. A teď hledání toho, kde tam jsem.*“

8.2.3.2 Sebereflexe výchovných chyb

O důležitosti dodržování hranic a nutné přísnosti ve výchově, referuje i paní Alena, tentokrát ovšem v kontextu sebereflexe samotných pěstounů při dotazování se jich samotných, v čem si myslí, že při výchově svého vlastního dítěte pochybili: „*...když se jich na to ptáme – jestli si myslíš, že udělali někde ve výchově chybu, tak většinou říkají, že moc povolili jako ty hranice, jo. Že nedržely správně ty hranice, že měli být přísnější a tak, jo.*“ Tato výpověď paní Aleny může mít jistou vypovídající hodnotu o důvodech, proč mohou být někteří prarodiče ve výchově přísnější. Jistě to také velmi souvisí s prožíváním prarodičů (kapitola **6 Prožívání**).

8.2.3.3 Opakování výchovných vzorců

O tom, že výchovný styl rodičů se do značné míry projeví na způsobu výchovy, jakým jejich děti budou vychovávat své vlastní děti, netřeba dlouze diskutovat. Může se samozřejmě projevit snahou o naprosto odlišný způsob výchovy, ale i to potvrzuje dříve napsané. U pěstounů prarodičů se, podle paní Cecílie, způsob výchovy vlastního dítěte v kontextu pěstounské péče, od výchovy vlastních dětí prakticky neliší: „*Měli nějakou svoji výchovnou strategii a málo kdo z nich na sobě nějakým způsobem popracoval, aby to změnil. Takže on to fakt jede ve stejném modu.*“ a podobně hovoří i paní Eliška: „*...je tam vlastně podobný zachování těch starých vzorců z té původní rodiny nebo z původní rodiny toho rodiče.*“

Pěstouni mají ze zákona povinnost absolvovat školení v rozsahu 24 hodin ročně (kapitola 2 **Příbuzenská pěstounská péče**), což pěstouni zrovna nekvitují s povděkem, protože, jak vypovídá paní Dominika: „*...i když je to tam zákonem předepsané vzdělávání v rozsahu dvacet čtyři hodin za rok, tak oni to vzdělávání považují za takové nutné zlo. Protože vždyť už oni jako vychovali ty svoje děti, tak kdo by je chtěl to učit, že jo? Takže většinou si myslí, že ani žádnou přípravu ani žádné vzdělávání nepotřebují.*“

8.2.3.4 Přísná výchova

V kapitole 6.3.1 **Obavy ze selhání** při výchově jsem se již zabýval pocity pěstounů, které je mohou v kontextu pěstounské péče provázet, a v této podkapitole bych rád nastínil možnou souvislost s přísnou výchovu vlastních vnoučat tak, jak o tom vypovídají respondenti. Paní Alena například říká: „*No ale říkám – jako těm vnoučatům jako ty hranice držej hodně přísně, protože se právě bojejí, že prostě zkazejí výchovu i těch vnoučat.*“ a pokračuje: „*Mnohdy jako utáhnou ty otěže tomu dítěti tak, že mu nedají žádný životní prostor.*“. Pan Bedřich vypovídá obdobně: „*...s tou frustrací, že vlastně už jednou selhali, tak možná že jsou daleko přísnější potom v některých případech než by musely být....*“ a také hovoří o tendenci stát se přísnými rodiči nejen z důvodu vlastního selhání, ale také nuceného přijetí rodičovské role: „*Takže vlastně toho babičkovství si moc neužijou. v podstatě – stanou se z nich přísné matky. Jako neříkám, že stoprocentně, ale prostě je tam ta tendence, takhle bych to nazval.*“

V poněkud jiných souvislostech pak vypovídá paní Eliška, která přísnou, důslednou výchovu spatřuje jako snahu o nápravu špatné výchovy vlastních dětí, která vedla k odebrání dítěte a následnému svěření do pěstounské péče právě prarodičům. V tomto vyznění se tedy podle paní Elišky jedná o důslednost z důvodu předejití, vyvarování se podobnému

osudu i u svých vnoučat: „*Bud' je tam přehnaná důslednost, aby tam nedošlo – v případě, že tam třeba selhali ti rodiče – tak aby nedošlo k tomu samému...*“

8.2.3.5 Nároky na dítě

Důležitou součástí při výchově vlastního dítěte jsou beze sporu i přání, představy, očekávání a nároky, které prarodiče kladou na bedra svých vnoučat.

V kapitole **8.2.2 Péče x výchova** jsem se zmínil, že jeden z rozdílů mezi péčí prarodičů a výchovou rodičů může spočívat právě v tezi, že prarodiče neprojektují své sny a přání na své vnouče, a mají tak poněkud jiné představy a očekávání, co se jeho dalšího směřování týče.

Paní Dominika, která sama zastává několik rolí (mimo jiné je babičkou, matkou i pěstounkou) a o konfliktu rolí tedy ví své, pak za sebe jako pěstounku vypovídá o nárocích na dítě, které jí bylo svěřeno do pěstounské péče následovně: „*Že na něj neklade přehnané nároky, že vlastně se spokojí s tím, že to dítě má tu čtyřku, když ví, že na víc nemá a je to v pohodě a nejsou tam žádná ta pnutí jako u vlastních dětí.*“ Lze předpokládat, že takto si, jako pracovnice doprovodné organizace, představuje ideální přístup, který by měli i prarodiče pěstouni při své výchově aplikovat, aby předešli různým zklamáním a nevytvářeli tak potencionálně rizikové prostředí plné nekontrolovaných emocí, které mohou eskalovat v konflikty mezi prarodiči a jim svěřenými vnoučaty.

9 Matrix (chyba v systému)

V rámci rozhovoru jsem na úplný závěr použil zcela běžnou, tzv. ukončovací otázku, která měla za smysl poskytnout respondentům možnost ještě doplnit něco k otázkám předešlým, nebo zmínit cokoli pro ně důležitého a zároveň souvisejícího s tématem pěstounské péče vykonávané prarodiči. Jedno ze zásadních témat, které vyplynulo z rozhovorů a úzce souvisí především s otázkou konfliktu rolí (kapitola **8 Konflikt rolí**), je otázka vhodnosti pěstounské péče vykonávané prarodiči, úvaha o potřebnosti kvalitní pěstounské péče a poznámky o důležitosti původní rodiny v životě dítěte/vnoučete, ovšem opět v kontextu rolí, kdy prarodiče jsou prarodiči a nikoli pěstouny uplatňující rodičovskou výchovu.

Velmi otevřeně o tom mluví například paní Cecílie: „...*tak bych byla hrozně vděčná, kdyby tam jako někdo nahoře to uchopil a nazval to nějak jinak než pěstouni...ošetřit to, ale nenazývat to úplně pěstounem, protože to je úplně jiná role. Ten pěstoun – tam jsou přesně dané parametry, jak to má vypadat, proč do toho vstupuje, prochází tím školením, když to pěstoun prarodič – to je prostě babička nebo dědeček a oni třeba úplně odmítají chodit na to vzdělávání.*“, která ve své výpovědi zmiňuje nejen otázku konfliktu rolí, ale také motivace a vzdělávání.

Jak náročná je příprava před převzetím dítěte do pěstounské péče a jakými kvalitami by pěstoun měl disponovat (viz kapitoly **1.2.3 Pěstounská péče** a **2 Příbuzenská pěstounská péče**) je pak zřejmé z další její výpovědi: „*Protože jako když jde opravdu do toho člověk profesionálně, do té trvalé nebo přechodné, tak musí mít neuvěřitelnou škálu znalostí, dovedností, musí projít opravdu těžkou přípravou a musí být tak zralou osobností, protože je to tak náročná záležitost, že toho budu nazývat pěstounem, jo?*“

Téměř identicky pak vypovídá i paní Dominika: „...*já vlastně postupně docházím k názoru, že je to chyba v systému. Že prostě ten pěstoun, který si tu svoji roli zvolil a který se na ní připravuje a který o ní přemýšlí, který jako o ní uvažuje v kontextu té své rodiny a ve všech ostatních souvislostech a nakonec teda dojde k závěru, že to dítě chce přijmout, tak prochází dlouhodobým a poměrně složitým procesem a stejně to není zárukou toho, že by ten průběh pěstounské péče byl úplně úspěšný.*“

9.1 Důležitost původní rodiny x důležitost kvalitní pěstounské péče

Pokud nastane situace, kdy se biologičtí rodiče nadále nemohou, nechtějí či neumí postarat o své dítě, které je jim následně příslušnými orgány odebráno, vyvstává otázka, do jaké péče dítě umístit. V první řadě je tendence zachovat dítě v rodině a prvními kontaktovanými jsou tak nejbližší příbuzní dítěte. Těmi jsou často prarodiče dítěte. Taková forma se jeví, dle mého názoru a výpovědi pana Bedřicha, jako nejpřirozenější možnost: „*Ale ten přechod, když se něco stane, tak v rámci rodiny je přirozenější – netvrdím, že snazší, netvrdím, že lepší, ale přirozenější.*“ Ve většině případů je to pro dítě důvěrně známe prostředí a se svým prarodičem má již vybudovaný vztah, čímž se může redukovat nastalé trauma z nepřítomnosti biologických rodičů.

O důležitosti původní i širší rodiny, roli prarodičů, vzájemných vztahů v rodině, o historii a rodových kořenech, které mohou být důležitou součástí při hledání nejen vlastní identity pak shodně mluví paní Dominika: „...*já jsem velkým zastáncem toho, že dítě by mělo vyrůstat ve vlastní rodině. Že dítě by mělo být co nejvíce se svými rodiči a se svojí širší rodinou a jsem vlastně systemik, jo?*“ i paní Františka: „...*z podstaty zachování dítěte v tom rodinném systému je to, že to můžou vykonávat jako prarodič, supr. Že to dítě má kontakt vlastně s tím rodem, téma kořenama, že ta historie se vlastně může nějak přirozeněji sdělovat...*“

Paní Dominika ale zároveň jedním dechem dodává, že dle jejího názoru a na základě vlastních zkušeností velmi často není pěstounská péče prarodiči nejvhodnějším řešením a předkládá návrh, kdy by dítě mohlo být umístěno do kvalitní pěstounské péče, kde by se nemusely projevovat patologické vzorce původní rodiny a nezvládnuté emoce: „...*ten závěr, ke kterému jsem došla v průběhu doprovázení, kde je ta příbuzenská pěstounská péče, tak mě to vlastně hrozně mrzí, že to pro ty děti není to rodinné prostředí, které vlastně je to nejlepší a tím nejlepším řešením, když ti rodiče selžou, kde můžou zůstat a kde můžou být vychovávány...myslím si, že v mnoha případech, i když nechci dětem upírat právo na vlastní osud, by jim bylo lépe v nějaké dobré pěstounské rodině, kde by měly možnost se vídat s tou svojí biologickou rodinou – s těmi rodiči a i prarodiči, ale měli by bezpečné zázemí, kde by nebylo tolik úzkosti a tolik strachu a tolik potenciálu k tomu, aby se zopakovala situace těch biologických rodičů.*“

Také paní Františka si uvědomuje možné komplikace, která pěstounská péče vykonávaná prarodiči může skýtat, ať už se jedná o schopnost naplňovat všechny potřeby dítěte nebo vlastní limitaci z důvodu vyššího věku například v pubertě vnoučete, a stejně jako

paní Dominika a já, vidí možnou spásu a konečné řešení této otázky v dostatku kvalitních dlouhodobých pěstounů, kteří zároveň umožňují, podporují kontakt s prarodiči a původní rodinou a kde prarodiče mohou ve světle svých možností zastávat svojí roli prarodičů, kterými jsou „...ale zároveň je to natolik zatížení, že možná v rámci systému popřemýšlet, zda ta pěstounská péče, když je daná do rukou prarodičů, nám plní ten svůj účel – to, že dítě potom opravdu může být kvalitně vychováváno, jsou mu naplněny všechny potřeby vzhledem k tomu věku těch prarodičů, k tomu, že potom nejde ty pubertální stavy ustát, když je už někomu přes sedmdesát, to je prostě náročný, že to chce psychický a fyzický síly a pokud bychom měli dostatek pěstounů dlouhodobých, tak si myslím, že jít to cestou, že to dítě nemusí být umístěno do péče prarodičů, ale je ve zprostředkované náhradní rodině a běží tam přirozený kontakt s těma prarodičema. Můžou jezdit na víkendy, jezdí s prarodičema na dovolenou nebo jsou tam o prázdninách...jo, přesně – zůstanou prarodičema. a někdo jiný bude pečovat a vychovávat se vším, co to jako obnáší. Vždycky je to ale na hodně velkým posouzení individuálním. Že ta babička je třeba mladá, jeví se kompetentní, tak proč ne? Ale někdy opravdu prarodiče máme ve vyšším věku a teďka jim umístíme relativně předškolní dítě, tak je to dobrý, ale v období puberty, kdy to prostě bude náročný – identita se tvoří...takový náročný období na pochopení toho kdo já jsem nebo kdo budu – tak tam většinou nastávají větší problémy a ty síly už tam třeba nejsou u těch prarodičů...celkově systém náhradní rodinné péče by podpořilo, že máme dostatek dlouhodobých pěstounů.“

Závěr

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak pěstouni prarodiče podle pracovníků doprovodných organizací pěstounskou péči prožívají, a jak vnímají v kontextu pěstounské péče vykonávané prarodiči otázku konfliktu rolí. Také vzájemnou souvislost mezi prožíváním a konfliktem rolí a odlišnost výchovy vnoučat a vlastních dětí z něj vyplývající. Vzhledem ke kladeným otázkám jsem se také pokoušel zjistit, za jakých okolností se prarodiče stávají pěstouny, jakým nárokům při pěstounské péči čelí, jaké jsou jejich potřeby a s jakou žádostí se na doprovodné organizace obracují nejčastěji.

V českém prostředí je tato problematika zkoumaná především v kontextu sociální práce, proto jsem se pokusil soustředit na psychologické aspekty a vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o téma velmi komplexní, jsem se rozhodl upustit od původního záměru zpovídat přímo pěstouny prarodiče, pro které by takový rozhovor, vzhledem k citlivosti otázek, mohl být příliš invazivním zásahem do jejich soukromí a mnohdy komplikovaných rodinných vztahů. Taktéž nároky na sebereflexi jsou nemalé, stejně jako potřeba vzhledem do problematiky pěstounské péče jako takové.

V teoretické části jsem se pokusil představit jednotlivé formy náhradní rodinné výchovy v celé jeho šíři – s právním zařazením, specifikací jednotlivých forem, stejně jako uvedením práv a povinností jednotlivých subjektů vyplývajících z právní podstaty služby. Podrobněji jsem se pak zabýval pěstounskou péčí jako jednou z forem náhradní rodinné péče, jejím dalším rozdělením, a přímo pěstounskou péčí vykonávanou prarodiči.

U této specifické pěstounské péče jsem, vzhledem k zvolené praktické části, představil několik výzkumů, které se zaměřují na její možné výhody a nevýhody oproti jiným formám pěstounské péče, dále jsem poukázal na skutečnost, že prarodiče tvoří významnou většinou skupinu pěstounů, aniž by byli důkladně v této problematice zaškolení. Nejsou také nuceni absolvovat psychologické vyšetření, jehož kladný výsledek je nezbytnou součástí „klasické“ pěstounské péče. Také jsem zmínil jisté paradoxy, jako je například odebrání dětí biologickým rodičům a následné svěření do péče prarodičům, kteří se mohli na původním odebrání dětí podílet nevhodnou formou vlastní výchovy biologických rodičů svých vnoučat, nebo nekontrolovanými emocemi (vinou, výčitkami či pocitem selhání zatíženými rodinnými vztahy a podobně). Důležitým faktorem pěstounské péče vykonávané prarodiči je také častá limitace v rozličných oblastech z důvodu vyššího věku prarodiče. Samotnou kapitolu jsem

poté věnoval roli matky a babičky, neboť konflikt těchto rolí vnímám jako podstatné úskalí u tohoto typu pěstounské péče a zároveň je ústředním tématem mé bakalářské práce.

Inspiraci jsem čerpal v bakalářských i diplomových pracích, odborné literatuře domácí i zahraniční, ze stránek Ministerstva práce a sociálních věcí, stejně jako z odborných článků a publikací, které k této problematice vyšly.

Ve výzkumné části, která je stále součástí teoretické práce, jsem blíže popsal svá výzkumná šetření, která se zabývají pěstounskou péčí vykonávané prarodiči, konkrétně pak jejich prožíváním a otázkou konfliktu rolí z pohledu pracovníků doprovodných organizací. V této části jsem na základě kvalitativní metody hloubkového rozhovoru identifikoval hlavní témata a podtémata. Skupinu respondentů tvořilo osm participantů z řad sociálních pracovníků, sedm mužů a jedna žena, sedm z nich pracuje v doprovodných organizacích, jedna je lektorkou kurzů pro pěstouny prarodiče a zároveň terapeutkou podpůrných skupin. Čtyři z respondentů jsou zároveň pěstouny. Většina témat se objevila u všech respondentů, i u dvou, jejichž zvukový záznam nebyl bohužel zachován. Při popisu výsledků výzkumného šetření jsem podrobně rozepsal jednotlivá témata a podtémata, která jsem proložil konkrétními výroky respondentů.

Naprostá shoda panovala mezi respondenty ve výčtu důvodů, které vedly k svěřením dítě do pěstounské péče prarodičům. Jmenují především drogovou závislost, výkon trestu či nekompetentnost jednoho či obou rodičů. Na poli prožívání pak oslovují pocity jako jsou obavy, úzkost, výčitky, lítost, pocity viny či nedostatek fyzických a psychických sil. Potřeby prarodičů pak dle výpovědi rozdělit do kategorií odborné, emoční a finanční podpory.

Mnoho podtémat se otevřelo při dotazování se na konflikt rolí a to nejen těch zřejmých u prarodičů, kteří jsou zároveň pěstouny a ještě mají zaujímat při výchově svých vnoučat rodičovské role, ale také pro dítě samotné, které může mít problém s identitou osobní či rodinnou, potýkat se s oslovováním svých prarodičů „mami” a podobně. Respondenti ve svých výpovědích také oslovují možné komplikace pramenící právě z konfliktu nebo záměny rolí. Vzhledem k počtu respondentů a různým variacím odpovědí je ale zřejmé, že je to velmi individuální záležitost, ostatně jako i témata jiná. Zda o dítě pečovat nebo jej rozmazlovat a jak se osobní zkušenost s výchovou a prožíváním rodičovské role při výchově vlastních dětí podepisuje při výchově vlastních dětí je také velmi individuální, ať už zmiňují opakování výchovných chyb, přísnost při výchově ze strachu z opětovného selhání či z identifikace vnoučete s jeho rodičem.

Posledním a neméně důležitým tématem pak je důležitost původní rodiny pro dítě, obzvláště v kontextu s identitou, zároveň ale respondenti ve značné shodě oslovují naléhavost

většího počtu kvalitních dlouhodobých pěstounů a kladou si otázku, zda by dítěti neprospělo více svěřením právě do „klasické“ pěstounské péče při zachování vztahu s původní rodinou tak, aby k záměně rolí docházet nemuselo, a aby svoji roli prarodičů naopak mohli o to lépe vykonávat a užívat si jí.

Přílohy

Hlubkový – strukturovaný rozhovor (respondenti z doprovodných a jiných organizací zabývajících se pěstounskou péčí)

1. Jaké jsou, dle Vaší zkušenosti, nejčastější důvody pro svěření dítěte/děti do pěstounské péče prarodičům?
2. Jak a v čem konkrétně se, podle Vás, projevuje na samotné pěstounské péči vykonávané prarodičem skutečnost, že prarodiče se často stávají pěstouny z nutnosti a bez přípravného školení a ne z vlastní volby?
3. Jaké pocity, podle Vás, zažívají prarodiče v kontextu pěstounské péče nejčastěji?
4. Jak vnímáte otázku konfliktu rolí (babička, matka, pěstounka)?
5. Jak se konflikt rolí, podle Vás, projevuje na výchově?
6. V čem se odlišuje nebo naopak shoduje výchova vnoučat od výchovy vlastních dětí?
7. Co jim (pěstounům prarodičům) činí při výchově vlastního vnoučete/vlastních vnoučat největší obtíže?
8. S jakou žádostí se na Vás obrazejí nejčastěji?
9. Je něco, co byste chtěl/chtěla doplnit?

Já

Respondent1 (Alena)

Jaké jsou, dle Vaší zkušenosti, nejčastější důvody pro svěření dítěte/děti do pěstounské péče prarodičům?

Nejčastější důvody...je to výkon trestu matky, většinou, nebo obou, že pak v tý rodině prostě není nikdo, kdo by se o ty děti postaral. a nebo ti rodiče prostě někam zmizí. Nebo se špatně o ty děti staraj, že potom OSPOD přikročí k tomu, že dá návrh na svěření dítěte jiné osobě a nejbližší příbuzní, většinou, jsou teda babička nebo děda...se toho ujmou. v málo případech je to tak, že ti rodiče prostě zahynou.

Dobře, dobře. Já Vám do toho nebudu moc vstupovat a nechám to jenom na Vás.

Ehm, jasně.

Další otázka. Jak a v čem konkrétně se, podle Vás, projevuje na samotné pěstounské péči vykonávané prarodičem skutečnost, že prarodiče se často stávají pěstouny z nutnosti a bez přípravného školení a ne z vlastní volby?

Ehm, přečtete mi to ještě jednou, ta otázka byla dost dlouhá.

Je...je. Jak a v čem konkrétně se, podle Vás, projevuje na samotné pěstounské péči vykonávané prarodičem skutečnost, že prarodiče se často stávají pěstouny z nutnosti a bez přípravného školení a ne z vlastní volby?

Rozumím, rozumím. No tím, že jsou do toho hozeni ze dne na den, většinou teda a nebo to už jako předjímaj, že ta péče už je jako signalizovaná, jako že ta péče není dobrá, že jo, u těch rodičů, a oni jsou seznámeni, teda OSPOD je osloví, že jo, a teď oni to musí vlastně rychle zvážit, jestli prostě do toho půjdou nebo ne - většina prostě nemá to srdce říct, že ty vnoučata pošle do Dětského domova, takže se k tomu jakoby přikloněj a nedostatečně teda zvážej to, že prostě třeba už jsou jako opravdu staří nebo nemohoucí nebo prostě už jako vyčerpaní, jo? Už jsou to většinou lidi, kteří jakoby maj svůj produktivní věk za sebou a už jsou v důchodu třeba, jo? Takže, jako, jak se to potom projevuje...no nemaj dostatek sil no. a navíc ještě jako se obviňujou z toho vlastně, že ty jejich vlastní děti selhaly a nestaraj se o ty děti, no – o ty jejich vnoučata. Tak jestli takhle to stačí?

Určitě. Další otázka na to navazuje, k tomuhle, můžete to klidně zopakovat. Jaké pocity zažívají prarodiče v kontextu pěstounské péče nejčastěji?

Hmm, hmm, právě to. Jako velmi často se setkáváme, my, jako doprovodný organizace, s tím, že musíme těm prarodičům říct, že oni jsou vlastně jako úžasní v tom, že ty děti, ty vnoučata, neposlali do Dětských domovů, ale rozhodli se, že se o ně budou starat. Protože oni svojí jakoby úlohu už splnili, oni vychovali svoje děti a teď by měli mít zaslouženou odpočinek. Jo? a oni si, oni to prostě dostávají ze všech stran. Ještě se na ně vlastně leckdy zloběj ty jejich vlastní děti, kterým vlastně vychovávají ty děti, tak se na ně zloběj, maj jim to za zlý, takže teďka sousedi, když jsou na malý vesnici, se prostě na ně koukaj skrz prsty a nebo aspoň oni to tak prožívaj, že se na ně koukaj skrz prsty. a můžu říct, že jako i to tak možná je a že naším úkolem teda, doprovodných organizací, je to, nalejt jim jako sebevědomí a říct že prostě ne – oni neselhali, oni prostě jako...to se prostě může stát kdekoliv, že prostě vychováte své děti, pak se chytěj party nebo prostě začnou s drogama a přestanou se starat o své děti, ale oni jsou ti úžasní, kteří jakoby poskytli tu pomoc, že jo, těm vnoučatům a vychovávají je, byť by nemuseli.

Děkuju. Další otázka. Jak vnímáte otázku konfliktu rolí, kdy může být babička, matka i pěstoun zároveň?

Jasně, no, no, jako je to velmi častý a sami se v tom jako neorientují, mnohdy. a kolikrát ani ty vnoučata se neorientují v tom jako. Oni maj prostě...když přijdou jako malinký ty děti, jako mimina třeba, tak vlastně ty děti, když dospívaj nebo jako rostou, tak vlastně začnou oslovovat „mami“, „tati“, ale je to přitom „babi“, „dědo“, že jo. a ta babička s dědou už to tak přirozeně jako nechaj, takže jim jakoby ten vnuk říká „mami“, „tati“. No pak ale přijde prostě, oni se tak jako i cítí, oni prostě zůstávají svou funkci mámy, táty, jo. Ale pak přijde období, kdy vlastně jakoby by to dítě zjistí, že teda „mami“, „tati“ není, že to je vlastně babička s dědou a to když vlastně dojde k tomu konfliktu, kdy teda se to velmi těžce napravuje, jo. Že prostě je, asi by bylo jednodušší, kdyby prostě na začátku to nechali v té roli prostě „babi“, „dědo“. Takže to je jedna věc. Takže v tom má zmatek to dítě a oni jako prarodiče v tom mívaj zmatek taky, protože oni jako v rolích babičky a dědy by měli ty vnoučata rozmazlovat a nemůžou, jsou o to vlastně ošizený, protože musej zastávat roli mámy a táty a dělat s nima úkoly a držet jim ty hranice a teď mnohdy ty hranice se držej hodně přísně, právě proto, že prostě se boje, aby to dítě nešlo ve šlépějích matky nebo otce. Takže vlastně jakoby to vnouče je vlastně mnohdy jako hodně uzurpovaný, jako, až jako prostě moc, jo. Až se potom začne teda v té pubertě třeba bouřit a inklinuje k tomu, že naopak jako jo – já prostě budu stejná jako matka, jo, protože prostě jí ta babička vlastně nedá životní prostor a bojí se jí pustit, jo. Takže jí furt hlídá, jo, takže je to prostě střet rolí jako hroznej no.. Určitě je to nepříjemný jako pro všechny strany.

Vy jste už zodpověděla i tu další otázku, pokud ne, tak pojedeme dál. Jak se konflikt rolí, podle Vás, projevuje na výchově?

No, že jako říkám. Mnohdy jako utáhnou ty otěže tomu dítěti tak, že mu nedaj žádněj životní prostor. Nechtěj třeba holku ve čtrnácti letech pustit nikam na vodu a nemyslim jako se spolužákama, ale třeba s náma, jako doprovodnou organizací, že jo. Protože co když se tam spustí, jako ta její máma, jo? Že prostě vůbec – a přitom ta holka jakoby nepůsobí dojmem, že by byla spouštěcí. Ale ta její babička z toho má takovej vítr, že prostě tý holce vlastně zakáže jako všechno, jo? No a ta holka se samozřejmě snaží vymanit, že jo, nejprve ne, nejprve je jako poslušná, ale pak jakoby začíná vnímat, že ostatní můžou a proč ona nemůže, jo? No takže tak no. Jestli mě k tomu ještě něco napadá. Jo a taky je tam ještě jeden takovej moment, to teda když se k tomuhle namanu, tak velmi jako upozorním, že tohle není úplně správný – že ty prarodiče velmi často to jako nevybíravým způsobem tomu vnoučeti jako pořád vmetaj do obličej, že ty budeš stejná jako tvoje máma a ty jsi tohle udělala a protože seš prostě jako vona... a to si myslím teda, že to teda rozhodně není správný. Jo. To jako ty děti ničí, jo. Ničí to vztah, toho dítěte s tou babičkou nebo s dědou, že jo, ale ničí to to dítě samotný. No.

To je krásnej „oslí můstek“ na další otázku teda. v čem se odlišuje nebo naopak shoduje, podle Vás, výchova vnoučat od výchovy vlastních dětí?

No. Tak nemůžu to úplně posoudit, protože nevím, jak vychovávali ty svoje děti. Jako oni když se jich na to ptáme – jestli si myslej, že udělali někde ve výchově chybu, tak většinou říkaj, že moc povolili jako ty hranice, jo. Že nedržely správně ty hranice, že měli bejt přísnější a tak, jo. No, těžko posoudit, já jsem s nima nežila, že jo, v tý rodině, jo. a těžko posoudit, jestli kdyby ty děti měly jako ty hranice prostě vestřejší nebo jasnější, jestli by se prostě nechytly tý party, jo? Jestli by nezačaly prostě s drogama a tak. Takže těžko prostě posoudit, jo. No ale říkám – jako těm vnoučatům jako ty hranice držej hodně přísně, protože se práve boje, že prostě zkazej výchovu i těch vnoučat. To si myslím, že je velkej, velkej kámen úrazu jako u těch příbuzenských jako pěstounů, zvláště u těch babiček, dědů. Když je to třeba sestra, která vychovává svého bratra, tak tam ani tak ne. Ale jako u těch babička, děda, kteří maj pocit, že zkazili výchovu svých vlastních dětí, tak jsou o to přísnější na ty vnoučata, aby právě jako napravili nebo aby nebyli stejní, aby...no.

Rozumím, skvělý. Děkuju. Co jim, tím míním pěstouny prarodiče, činí při výchově vlastního vnoučete, potažmo vlastních vnoučat, největší obtíže?

Co jim činí největší obtíže, jo? No asi to, že jsou prostě unavení. a už nemaj takovej, je tam prostě ten mezigenerační rozdíl, už nemaj ten přehled takovej, už jsou prostě, už začnou

problémy třeba, já nevim – maj sedmnáctiletýho vnuka a babičce je prostě osmdesát, že jo, nebo se blíží osmdesátka, ona už prostě je unavená a celej den prostě stojí v kuchyni, vaří oběd, že jo, připravuje večeři, pak nahonit kluka k úkolům, to se mu samozřejmě nechce ty úkoly dělat, ona už nemá páku na to, jak ho vlastně přimět. Pak už je unavená na to, jde spát no a kluk, jen co babička zavře dveře do ložnice, tak kluk se zdekuje a běhá celou noc venku až do rána do pěti, že jo, a babička to v podstatě ani nezjistí. Nebo jí krade peníze. Teď ona není prostě schopná si pořídit trezor, aby si ty peníze tam dala. Furt ho omlouvá, že jo, že on prostě, že já jsem si ty peníze někam dala. Ale je evidentní, že prostě on se nakonec jako přizná, že prostě jí krade peníze, že jo. Teď ona ho prostě nechce nikam hlásit, vždyť přeci je to můj vnuk, přece ho prostě neudám, jo. Takže on si s ní potom vlastně zametá a jí to ničí. Takže naprosto začarovanej kruh, jako jo. Z kluka roste lempl, kterej jako propadá na základní škole, jo. Chodí po nocích, jo, hýří penězma babiččinejma, jo. Babička pak prostě nemá na jídlo, hrozně se trápí, ale zároveň prostě nechce vnuka, že jo, udat. Takže naprosto prostě začarovanej kruh. a nebo, že to dítě začne být agresivní na tu babičku, a to třeba už devítiletý dítě, protože ví, že ona ho miluje, že mu chce vynahradit, že se o něj nestaraj rodiče, takže taková opičí láska, která se ale strašně vymstí potom v pubertě.

A s jakou žádostí se na Vás obrazejí nejčastěji?

No právě když to přeroste nějaký ty hranice – když už jako cejtěj, že fakt nemůžou, ale nechtěj vlastně jakoby to navenek přiznat. Tomu OSPODu třeba, že jo. a hledaj prostě nějakou spřízněnou duši, takže vědí, že my jsme pěstouni, takže jako vědí, že máme zkušenosti, že nám teda rodinou prošlo hodně dětí, takže se obracej se žádostí o pomoc, o radu. Potřebujou prostě podporu, ale potřebujou i tak jako odbornou radu, co s tím dál, že jo. Tím, že babičce devítelej chlapeček prostě nadává sprostě a mlátí jí, že má na těle modřiny, no tak to takhle nemůže nechat, že jo. Tak prostě musí začít chodit do Střediska výchovné péče, minimálně ambulantně, ale rychle, protože se blíží puberta a bude to ještě horší, že jo. a pak prostě předat jí do péče odborníků a jí prostě nějak posílit a říct, že s ním musí nějak pracovat, no. Tam jako strašení OSPODem nebo tak jako, že jo, OSPOD zná prostě – nechcí to jako úplně striktně říct, ale pro ně nejjednodušší je prostě poslat dítě do past'áku nebo děcáku, že jo. No ale jako to úplně není ta cesta vhodná pro ty děti. Pro ně je nelepší, když, aby zůstaly v rodině, ale aby s nima pracoval odborník, ale problém je, že je těch odborníků málo, že jo. a objednací lhůty jsou příšerný. a odborníků, kteří prostě rozumí náhradce je málo.

Takže není nějaká konkrétní poptávka, ale spíš jde třeba o ty vztahy, jestli tomu rozumím, že vlastně si jako nevědí rady a vyhledávají pomoc až...

No a najednou už prostě melou tak z posledního, že prostě už jako to nedávaj, už si to jako začnou připouštět sami...(následuje osobní příběh, kdy respondentka převzala do pěstounské péče dítě, o které se již nadále nemohla jeho babička, poté babička pěstounka, postarat. Příběh nebude součástí bakalářské práce ani textové přílohy. Bude poskytnut k poslechu v audio podobě)

Některý teda končej opravdu jakoby v těch pasťákách, no. Oni je teda přeřaděj do děčáku, ale tam moc dlouho nevydržej a končej v těch pasťákách no, protože prostě jako ty hranice prostě jim třeba fakt nebyly dávaný no.

Jasně – hranice, hmm...

Hmm...

Je ještě něco, co byste chtěla doplnit? Taková otázka na závěr...klasická.

Hmm. Nevím, asi...že to maj strašně těžký jako, je to prostě nevděčná role, jo. a já teda znám několik pěstunek babiček, ale i teda dědečků a nebo pár je to manželskej, kde teda se třeba ta pěstounská péče těch vnoučat jako povedla a je to jako radost, když ty vnoučata jako opravdu těm babičkám, vědí, že jsou jim vděční za hodně jako jo. No ale pak taky znám spoustu, kterých to fakt teda vzdali a úplně je to zničilo jako no. No není to teda jako vůbec jednoduchá role, musím říct. a tím, že nejsou připravovaný vlastně na to – neprocházejí žádnou přípravou, jsou do toho hozený vlastně opravdu jako „ze dne na den“ nebo „z týdne na týden“, tak je to pro ně prostě jako hrozný no. Tím, že jdou do tý pěstounský péče a potom maj nařízený nějakou ze státu to povinný vzdělávání a tam vlastně oni, když je to pro ně sice jako povinný, oni tam jedou neradi, ale potom když dojedou do nějaký organizace, která aspoň trošku ví, vo čem to je, a mluví s níma, tak voni tam vlastně začnou jezdit rádi a vědí, že tam mohou načerpat, jo. Takže se jim snažíme třeba my, jako doprovodka, jakoby nějaký ty témata nabídnout, který jsou třeba pro ně. Tak teďka se vám blíží třeba, že dítě bude hledat identitu svojí, že jo. Prostě je tady kurz o identitě. Pak blíží se puberta – tak máme tady připravenej kurz, tak můžete absolvovat, jo? Jo? Takže prostě voni potom jako si najdou i tu partu vlastně těch pěstounů dlouhodobých a tam vlastně voni jakoby načerpávají ty prostě zkušenosti a to, že v tom nejsou úplně sami, jo. Dostane si jim tam taky uznání, že prostě jako děláte to dobře a jste skvělí a nemáte se za co stydět a oni tak jako rozkvetou vždycky. Oni to strašně potřebujou prostě jak aby jim člověk jako pomoh to sebevědomí najít, jo. Aby se nestyděli za to, že vychovávali ty vnoučata. Takže tak no.

Já

Respondent2 (Bedřich)

Jaké jsou, dle Vaší zkušenosti, nejčastější důvody pro svěření dítěte/děti do pěstounské péče prarodičům?

No tak nejčastější důvody jsou, že ty rodiče nejsou schopní se starat a ty důvody můžou bejt buďto teda, že vlastně, jakoby se dali na špatnou cestu životní a vlastně děti pro ně jako nejsou prioritou a nebo jsou zavřeni z nějakýho důvodu. To jsou asi takový nejčastější, nejběžnější věci, teda podle našich zkušeností, no.

Rozumím. Další otázka – poněkud delší. Jak a v čem konkrétně se, podle Vás, projevuje na samotné pěstounské péči vykonávané prarodičem skutečnost, že prarodiče se často stávají pěstouny z nutnosti a bez přípravného školení a ne z vlastní volby?

No, myslím si, že je to daleko náročnější pro ně, že jakoby...nebo takhle. Jak jste říkal, že není příprava, že nejsou připraveni, že do toho jakoby vpadli, v podstatě ani nevěděli jak a protože nechtěli ty děcka nechat někde na pospas Dětským domovům a jiným institucím, no tak prostě jako pod tlakem se teda rozhodli že jo, ale bylo to rozhodnutí vynucené, to jako už z té otázky je poměrně zjevný, takže to jenom chci potvrdit, že jo, že většinou to tak je, jo. Na druhou stranu většina těch, co známe, tak jako prostě jsou rádi, že se mohli takhle rozhodnout, jo? Ale samozřejmě obtíže jsou a je tam možná jeden takovej fenomén, kterej myslím že je dost důležitý v tomhle tom náhledu a to je, že vlastně není úplně jasný, jestli jsou dědečkem, babičkou nebo jestli jsou táta, máma. Jo? v některých rodinách to jasný je a v některých rodinách se tohle prostě úplně stírá a je tam jako takovej myšmaš. Že ta hranice není jasná a působí to samozřejmě různý problémy.

Já se k tomu hned dostanu, ono to bude, ne další, ale čtvrtá otázka. Tak určitě na tohle ještě bude prostor. Ještě bych se rád zeptal – jaké pocity, podle Vás, zažívají prarodiče v kontextu pěstounské péče nejčastěji?

Tak pocity...je tam jednak frustrace z toho, že vlastně ty jejich děti se nějak nepovedly, nějakým způsobem, že vlastně na ně ještě naložily břemeno, že se mají starat o vnoučata. To znamená, že často tam může bejt taková veliká precitlivělost – no tak se mi nepovedlo vlastní dítě a teď teda jako co mám dělat, aby se povedlo aspoň tohle. Jakoby taková ta přemíra nebo přezodpovědnost, která na nich leží nebo břemeno toho. a vlastně nemají jakoby jiný možnosti a jiný schopnosti než jaký mají jako lidi, že jo? Jo. Takže vlastně z toho jsou trošičku frustrovaní, mám takovej pocit. Aspoň z toho, co jako se s nima setkávám a mluvíme o těch věcech, takže tohle je práce trošku.

Ehm. Děkuju Vám. Další otázka se týká právě konfliktu rolí. Jak vnímáte otázku konfliktu rolí? Tím, právě že babička může být zároveň matkou i pěstounkou.

Tak ještě jako nejmenší problém je, když to děcko vod malička je u babičky. Když prostě to selže hned v úvodu. Větší problém je, když vod nákejch šesti, vosmi, deseti let, jo? Tak tam je to potom už jakoby velice složitý, že jo? Protože voni chápou, že je to babička, ale zastává roli maminky, jo? a ty role – samozřejmě každá jiná. To všichni víme, že jo. Babička má rozmazlovat, maminka má vychovávat, jo. a když je babičkou i maminkou zároveň, například ta pěstounka – ale u dědečků je to to samý, že jo, tak jako ten konflikt vnitřní má jak ten pěstoun, ale to dítě taky, že jo. Taky vlastně neví, že jo. Ale máme zase zkušenosti, že někdy říká „mami“, někdy říká „babi“ – prostě podle situace. Takže ono se na to nějak adaptuje, to ne že ne, ale prostě jako ve vztahu k okolí jako to maj těžký obě dvě ty pozice – jak ten pěstoun, tak to dítě, no. v tomhle smyslu.

Jasně, jasně. a jak se konflikt rolí, podle Vás, projevuje na výchově? Vy už jste to vlastně taky říkal...

Ja už jsem to taky vlastně naznačil – že babičky maj prostě rozmazlovat a teď už i s tou frustrací, že vlastně už jednou selhali, tak možná že jsou daleko přísnější potom v některých případech než by musely bejt, právě z tý obavy, aby znovu neselhaly. Takže vlastně toho babičkovství si moc neužijou. v podstatě – stanou se z nich přísné matky. Jako neříkám, že stoprocentně, ale prostě je tam ta tendence, takhle bych to nazval.

Jo, jo. Další otázka. Vy už jste to taky částečně naznačil, zodpověděl. v čem se odlišuje nebo naopak shoduje výchova vnoučat od vlastních dětí? Podle Vás – samozřejmě rozumím tomu, že nejste v jejich rodině, ale podle Vás...

Jasně no. Na to vnouče může být dědeček s babičkou podstatně mírnější, může ho trošičku rozmazlovat, konec konců je to i v popisu práce dědečka a babičky, že jo? a popis rodiče je směřovat, dávat hranice, směřovat dítě někam a bejt, když to tak řeknu, trochu tvrdší než dědeček s babičkou. Jinak by to dítě skákalo po hlavě těm rodičům. Dědeček s babičkou ho vrátěj, maj ho na sobotu na neděli nebo na chvílku a vrátěj ho zpátky do nějakýho řádu. Proto se to dá tak strašně skloubit – bejt dědečkem a zároveň tatínkem nebo babičkou a zároveň maminkou, protože pak vlastně není jasný kdy je řád a kdy je rozmazlování. a obojí dohromady – je v tom prostě zmatek. Někdo se snaží chvíli tak, chvíli tak...pak to dítě v tom má zmatek. To je můj pohled na to.

Super, děkuju. Další otázka. Co jim, míněno pěstounům prarodičům, činí při výchově vlastního vnoučete nebo vlastních vnoučat největší obtíže? Z Vašeho pohledu.

To se musím trošičku zamyslet...největší potíže...no z doslechu vím, že u některých těch pěstounů prarodičů, že prostě viděj v tom dítěti některé rysy, které viděli na tom jeho rodiči, nebo vidí, a maj vlastně už dopředu obavu, že se ty rysy jakoby projevěj v plnosti a že dítě půjde tím směrem jako jeho rodič. To je jedna věc, co trošičku jakoby zase prostě není příjemný pro ně. Ještě jednou mi tu otázku připomeňte.

Co jim při výchově vlastního vnoučete činí největší obtíže?

Největší obtíže – jo, jo, jo. No a spíš ten pocit toho, že už jednou selhali – i když to tak nemuselo bejt, že jo? Některý ty rodiče skutečně prostě se v dospělosti dali někam na špatnou cestu, takže...ale ten pocit tam je prostě. Ten pocit toho rodiče tam je. a ten prarodič – pořád má ten pocit toho, aby náhodou neselhal. To je asi největší překážka ve zdravý výchově, protože rodič, kterej nemá špatnou zkušenost – jako že by špatně vychoval děti – no tak prostě si může v tý výchově dovolit jakoby různý věci, který si těžko dovolí někdo, kdo prostě už jakoby má sám v sobě cejch, že už selhali jednou.

Dobře, díky moc. Předposlední otázka. s jakou žádostí se na Vás obracejí pěstouni prarodiče nejčastěji?

Tak možná – my se s nimi nejčastěji setkáváme na vzdělávání. To znamená, že oni vděční za to, že se můžou s někým poradit. Nevím, jestli umím přesně odpovědět – s jakou žádostí, ale pokusím se říct, co je trápí nebo o čem komunikují. Takže trápí je prostě, že už jsou staří, unavení, že vlastně nevědí, jestli jsou vůbec schopní to dítě, že nerozuměj takovejím věcem – že ty děcka je prostě v mnohým předbíhají – zvlášt v technologiích, že jo? To už i my normálně, generace rodičů – teda starších – máme problém...teda i mladších máme možná problém dohnat děti v těchle věcech, který jsou strašně rychlý a chytlavý, jo. Někteří nemají ani mail – když my s nima komunikujeme, tak musíme posílat dopisy. Takže je povzbuzujeme, ať aspoň tohleto, ať do toho skočej. To znamená že – prostě obracej se spíš v tom smyslu na nás jakoby – jestli – jak neudělat chybu v tý výchově. To je asi trápí hodně. a jak těm dětem rozumět, že jo. Protože ty děcka samozřejmě mají taky něco za sebou – pokud nejsou úplně od malička od porodnice – takže prostě něco si prožily v tý původní rodině a vlastně maj teda obavu, jak s tím pracovat. To znamená, že taková ta klasická věc – identita, citová deprivace a tak...protože vlastně na to nikdy nebyli školení – až když se do tý situace dostali a začali chodit na nějaký vzdělávání nebo se někde setkali s dalšíma pěstounama, tak najednou začínaj zjišťovat, že nějaký takový témata tady jsou a že je hodně důležitý jim rozumět, aby mohli těm děckám pomoci a mohli je dobře vychovávat. Takže asi tak...

Jasně, skvělý. a poslední – vlastně taková klasická závěrečná otázka – jestli je něco, co byste chtěl doplnit k tomu, o čem jsme si povídali. Nebo spíš takovej monolog, protože...

No já si myslím, že tahle služba je velice potřebná a že samozřejmě tomu dítěti je líp u dědečka, u babičky. Jako ten přechod teda. Nemůžu soudit, jestli líp, než v jiné rodině, jakoby cizí, kde by třeba vyrůstali třeba od malička. Ale ten přechod, když se něco stane, tak v rámci rodiny je přirozenější – netvrdím že snazší, netvrdím že lepší, ale přirozenější. To je jedna věc, co jsem si na tomhle fenoménu všim, že je přirozenější. a druhá věc je, co bych k tomu chtěl dodat, že si jich prostě strašně vážím, že přes ten věk, kdy už vlastně se mají radovat z toho, že jsou dědečkové, babičky, tak vlastně znovu jsou do rodičovství. Že to je veliká odvaha a ještě se pro to nerozhodli úplně dobrovolně, ale pod tlakem, jo. Takže to bych k tomu celému problému řekl. Takže prostě jako my odborníci, jestli můžu mluvit i za některý další, protože prostě se na tom shodujeme – minimálně s manželkou a s dalšíma lidma, se kterejma nějak pracujeme kolem toho, tak jako si vážíme toho, že je to opravdu – „klobouk dolů“ – že prostě jako to nevzdali a šli do toho, no. a držej se – nějak. Takže tolik asi na závěr.

Já

Respondent3 (Cecílie)

Jaké jsou, dle Vaší zkušenosti, nejčastější důvody pro svěření dítěte/děti do pěstounské péče prarodičům?

Nejčastější důvody? Závislost – drogově závislí rodiče nebo alkoholismus. To je nejčastější důvod, kdy tam padá to dítě do klína prarodičů.

Dobře, děkuju. Další otázka. Ta je poněkud delší. Pokud byste jí chtěla zopakovat nebo rozdělit – stačí říct. Jak a v čem konkrétně se, podle Vás, projevuje na samotné pěstounské péči vykonávané prarodičem skutečnost, že prarodiče se často stávají pěstouny z nutnosti a bez přípravného školení a ne z vlastní volby?

Velmi často. Oni to cítí jako takovou tu morální povinnost a já naopak, když se setkávám s prarodičem, kterej jim řekne NE, tak si ho nesmírně vážím, protože vnímám, že ten člověk je zralej na to, že posuzuje svoje síly. Ale oni to většinou neudělají, protože cítí, že selhali jakoby v roli rodiče, protože to dítě selhalo, tak to padá i na jejich hlavu, že tam jsou často pocity viny. No a za druhé, že to okolí – to je jako přirozená věc – starej se o vnouče. Takže velmi často tady dochází k tomuhle. Protože to berou bez přípravy a automaticky.

Ted' jste částečně zodpověděla i třetí, když jste zmínila selhání a pocity viny. Jaké pocity zažívají prarodiče v kontextu pěstounské péče nejčastěji?

Myslím, že je tam hlavně ten pocit viny. Že tam je hlavně ten pocit viny. To takový to svoje osobní selhání, to je vlastně téma, co my s nima potom zpracováváme, protože je to o tom přijmutí a náhledu na tu situaci v té rodině, že ne všechno můžeme ovlivnit a prostě se to teďka děje tak často a děje se to, jak se tak říká i v těch „nejlepších rodinách“. Dřív se říkalo, že jsou to ti rozvedení a sociálně slabý bla bla bla a teďka to jde prostě napříč těma sociálníma vrstvama, že i ti drogě závislí lidé, no...Takže tam je velký pocit viny a hledání, co jsem udělal špatně a nebo je tam úplně takový to zavření se a odepsání toho svého dítěte. Odsouzení, odříznutí a potom zase je tam práce na tom, aby se tam zprůchodňoval aspoň kontakt toho dítěte s biologickým rodičem.

Dobře, děkuju. Další otázka – jak vnímáte otázku konfliktu rolí, kdy například pěstounka je zároveň matka, zároveň babička.

Já třeba od začátku tvrdím, nebo co pracuju v téhle problematice, tak bych byla hrozně vděčná, kdyby tam jako někdo nahoře to uchopil a nazval to nějak jinak než „pěstouni“. Jako aby jim zůstaly ty výhody, co se týká jak doprovázející organizace, tak finanční, protože, co si

budeme říkat, oni dostanou důchod a do toho dítě, který má svoje nároky a nemůžou to utáhnout. Ošetřit to, ale nenazývat to úplně pěstounem, protože to je úplně jiná role. Ten pěstoun – tam jsou přesně dané parametry, jak to má vypadat, proč do toho vstupuje, prochází tím školením, když to pěstoun prarodič – to je prostě babička nebo dědeček a oni třeba úplně odmítají chodit na to vzdělávání. Což je logické – řeknou: „Já jsem tady vychovala pět dětí, co vy mi tady budete vykládat jako o výchově dětí, jo? Co to zkoušíte?!“ a nechtěj se v tomhle vůbec jako edukovat, jo? Můžeme vysvětlovat, že jsou jiné děti, že jsou jiné informace...Někteří jo! Nemůžu je všechny házet do jednoho pytle, ale je to úplně jiná nuance. Ty role jsou to opravdu rozdílné a prarodiče nefungují jako pěstouni. Jo – když půjdete do kategorie pěstounů, tak oni ani nemůžou. Oni vlastně využívají jenom toho zařazení sociálního...

Statusu...

...statusu, že to je v rámci toho, že mám ty příspěvky a že mám teda tu „doprovodku“, která mi pomáhá.

Děkuju. Další otázka s tím vlastně úzce souvisí – jak se konflikt rolí, podle Vás, projevuje na výchově?

Na výchově dítěte jak se projevuje pěstoun prarodič?

Ano, právě ten konflikt rolí. Kdy ona je právě zároveň...

Jako dítě určitě nevnímá ten status pěstouna. Buď je to babička – tam to většinou neřeší, to ty děti ani tak nepobírají, ale spíš tam někdy dochází, že i přestože dítě ví, že biologická máma je tam a tam, tak vchází tak nějak samo do toho, že oslovuje babičku jako mámu. Jsou o tom polemiky jako vždycky. Samozřejmě pořád je to napřimené, že biologický rodič máma je máma, ale oni do toho sami jako vklouzávají a my tomu nebráníme, protože je to o tom, jak to dítě prožívá a je jasné, že když přijde třeba do školy nebo do školky a teď prostě nechce říkat „babičko“, že tam je ten stud, tak tam má tu mámu. Tam spoustu dětí, když říkají maminko - říkají jako babičce a máma je jako biologická - ale je máma, jo? Že tam jediné vidím jako záměnu rolí.

A z druhé strany? Já teda normálně nevstupuju do toho, ale jenom minimálně, ale ještě mě vlastně jako zajímá, jestli, jak vnímáte vlastně to, když babička nebo role babičky by měla být taková ta shovívavější, máma zase ta, která drží hranice dejme tomu zase u tý výchovy, tak jestli třeba – jak vnímáte tady to?

Tam je ten aspekt toho, že, přesně jak to říkáte, ten prarodič má spíš ten rozmazlovací a rozvolněné hranice a teďka se dostává do role rodiče, ale co si budeme říkat –

oni vychovali, nějak, to svoje dítě. Měli nějakou svoji výchovnou strategii a málo kdo z nich na sobě nějakým způsobem popracoval, aby to měnil. Takže on to fakt jede ve stejném modu.

Ted' jste úplně zodpověděla další otázku, tak já jí jenom řeknu, abych to měl zaznamenaný. a to je právě – v čem se odlišuje nebo naopak shoduje, opět podle Vás, výchova vnoučat od výchovy vlastních dětí?

Ona se z velké, větší části opakuje.

Tak děkuju. Další otázka – co jim, míněno pěstounům prarodičům, činí při výchově vlastního vnoučete/vlastních vnoučat největší obtíže? Můžu to spojit ještě s otázkou - s jakou žádostí se na Vás obrazení nejčastěji?

Určitě je ten velký věkový rozdíl, že třeba co se týká učiva ve škole, tak už nemůžou dávat takovou podporu, protože už tam nedosáhnou. Že většinou žádají to doučování, že se snažíme jim zajišťovat prostě dobrovolníky na doučování, protože už to nepobírají. No a samozřejmě je to taky o tom, že tam už vidím velké úskalí prostě v tom věku – v tom není tolik energie už. Že ta mladá maminka prostě běží na to dětské hřiště s tím dítětem, hraje si, když to ta babička to spíš tak usedí a už tam není takovej tah na bránu. Jako jsou některé babičky, které maj víc té energie než některé maminky, ale to jsou ty „výjimky potvrzující pravidlo“.

Rozumím, děkuju. Poslední otázka, taková ta klasická ukončovací – jestli je ještě něco, co byste k této problematice jako obecně doplnila nebo, případně k tomu, co jsme si doposavad řekli?

Já myslím, že ty otázky byly jako takový...dobře zvolené. a jenom takové to moje přání – opravdu kdyby to mohlo sloužit třeba jako nějaký podklad nebo takovej ten „výkřik“ směrem k tomu systému, protože si myslím, že systémově to není úplně nejdovednější. Že by to mělo mít trochu jinou formu než jak je to, co se týká profí pěstouna. Protože jako když jde opravdu do toho člověk profesionálně, do té trvalé nebo přechodné, tak musí mít neuvěřitelnou škálu znalostí, dovedností, musí projít opravdu těžkou přípravou a musí bejt tak zralou osobností, protože je to tak náročná záležitost, že toho budu nazývat pěstounem, jo? Máme tu kategorie, ale...

Já

Respondent4 (Dominika)

Jaké jsou, dle Vaší zkušenosti, nejčastější důvody pro svěření dítěte/děti do pěstounské péče prarodičům?

Tak jako z mé zkušenosti je to nejčastěji rizikové chování rodičů. a vlastně se to tam trochu, v mých rodinách – pokud to má být z mé zkušenosti – tak já mám na starosti dvacet pět rodin a z toho je osmnáct příbuzenských no a z toho bych řekla dvě třetiny, možná i víc než dvě třetiny z těch rodičů, buď jeden z těch rodičů užívá drogy nebo oba jsou závislí nebo jeden užívá a druhý je ve výkonu trestu nebo jeden užívá a druhý je nemocný. Mám tam taky jednu příbuzenskou péči pro nezralost rodičů, pro onemocnění a taky jedno dítě jako sirotka, ale to jsou vlastně tři nebo čtyři případy. Tři. a zbytek opravdu v těch rodinách – ti rodiče se prostě chovali nějakým způsobem rizikově a ty děti nemohly u nich vůbec dále zůstat. v náké chvíli se to ukázalo jako pro ty děti úplně nevhodné prostředí. Nebo ti rodiče je úplně opustili a prostě žili úplně svým způsobem života.

Děkuju. Další otázka. Když tak jí můžu zopakovat nebo rozdělit do částí. Jak a v čem konkrétně se, podle Vás, projevuje na samotné pěstounské péči vykonávané prarodičem skutečnost, že prarodiče se často stávají pěstouny z nutnosti a bez přípravného školení a ne z vlastní volby?

No v podstatě to je celkem jako z mého pohledu jeden ze základních rysů příbuzenské pěstounské péče. a je to taky důvod, proč já vlastně postupně docházím k názoru, že je to chyba v systému. Že prostě ten pěstoun, který si tu svoji roli zvolil a který se na ní připravuje a který o ní přemýšlí, který jako o ní uvažuje v kontextu té své rodiny a ve všech ostatních souvislostech a nakonec teda dojde k závěru, že to dítě chce přijmout, tak prochází dlouhodobým a poměrně složitým procesem a stejně to není zárukou toho, že by ten průběh pěstounské péče byl úplně úspěšný. No samozřejmě tam může dojít k nějakým neúspěchům, k nějakému pochybení na straně pěstounů může dojít k nějakému kolapsu na straně dítěte, prostě je to vždycky potřeba ještě všelijak ošetřovat a doprovázení je, pokud je kvalitní, tak je vždycky na místě. Ale u těch prarodičů nebo u těch příbuzenských pěstounských péčí...protože já říkám u prarodičů, protože jsou to z devadesáti procent, v mém případě i více, prarodiče. Já mám i rodinu – doprovázím rodinu, kde je pěstounem sestra těch dětí a jednu rodinu, kde jsou pěstouny prararodiče dokonce, což už je teda závažná snůška všech možných výbušných věcí, který můžou nastat, jo? Některé příbuzné problémy, jo? Ta

eskalace je tam potom mnohem rychlejší než ještě když jsou to prarodiče. No ale z velké většiny jsou to prarodiče a tam prostě dojde k tomu, že se něco přihodí v té rodině závažného a oni jsou najednou postaveni před hotovou věc – buď to dítě prostě přijmou anebo to dítě bude muset být svěřeno někam dál, většinou, podle mé zkušenosti, ještě dochází k tomu, že OSPOD to postaví tak, že buď si teda prarodiče to dítě vezmou nebo to dítě určitě bude muset do ústavní péče – že tam jako vykonávají, někdy i na mírný a i větší nátlak na ty prarodiče, na ty budoucí pěstouny a ti nakonec se prostě samozřejmě rozhodnou, pokud trošičku jsou zodpovědní, že si to dítě nechaj nebo je to tak, že tam to dítě už stejně je a oni jakoby zakrývají tu skutečnost, tu situaci nebo to skutečné selhání svých dětí a dělaj to dlouho no a ty děti pak nakonec odejdou nebo se stane něco horšího – třeba něco provedou a odcházej do výkonu trestu nebo odcházej na nějaké nucené léčení a to dítě nakonec u těch prarodičů teda zůstane, jenom se změní status toho pobytu, ale je to prostě bez jakékoliv přípravy a oni v zásadě pak, i když je to tam zákonem předepsané vzdělávání v rozsahu dvacet čtyři hodin za rok, tak oni to vzdělávání považují za takové nutné zlo. Protože vždyť už oni jako vychovali ty svoje děti, tak kdo by je chtěl to učit, že jo? Takže většinou si myslí, že ani žádnou přípravu ani žádné vzdělávání nepotřebujou.

Jaké pocity zažívají prarodiče v kontextu pěstounské péče nejčastěji?

Vždycky je tam ta obava toho selhání. Vždycky je tam úzkost. Myslím, že velká úzkost z toho, že se ta situace může zopakovat, že se to zase nepodaří, protože oni i když z velké části si odmítají připustit, že nějak selhali ve výchově těch svých vlastních dětí – rodičů těch svých svěřených dětí – tak stejně ale to někde uvnitř jako vědí a potom to vede k tomu, že oni vlastně jsou vůči těm vnučatům ještě úzkostnější a ještě více k nim přistupují ochranně, aby se nestalo to samé. Tím už ale jako programují ten budoucí problém, protože z velké většiny si myslím, že to spěje k tomu, že se ta situace zopakuje. Velký problém v těch pocitech je problém tý identity toho rodiče prarodiče, vnučete dítěte, jo? Tam si myslím, že všichni jsou tam prostě v konfliktu těch rolí.

Další dvě otázky – tak já je rovnou řeknu, abyste je mohla zodpovědět. Já je teda spojim. Čtvrtá otázka – jak vnímáte otázku konfliktu rolí? Jak jste o tom teď právě mluvila – kdy babička je zároveň i matkou a pěstounkou. a jak se konflikt rolí, podle Vás, projevuje na výchově?

No, ten je tam zásadní. Ještě bych jako přidala – tam je nejen konflikt rolí jako matka x babička, ale konflikt rolí matka x babička x pěstounka. Protože to jsou hned tři, které tam zároveň jako jsou a zároveň se perou, překrývají různě a já si myslím právě, že je obecně dosti problém najít tu identitu, najít ten vhodný postoj, zaujmout nějaké vhodné postavení v těch

situacích – to je jako skutečně zásadní problém příbuzenské pěstounské péče. a protože často se stává, že děti říkají těm babičkám „mami“, jo? Teď tam jsou partneři, další vnoučata, teď oni jsou zároveň matky těch jejich matek, je to prostě potom hrozný zmatek ve všem, v tom celém systému, ve všech těch vztazích a často tam vznikají, to by spíš patřilo do té předchozí otázky k těm pocitům, ale i tady k tomu – právě ve vztahu k těm biologickým dětem tam vznikají velká tabu. Oni se jako vlastně stydí za to, že ty jejich děti neobstály nebo že neobstáli oni. Tak o tom nemluví, neříkají těm svěřeným dětem nic o těch biologických rodičích, oni se stanou úplně tabuizované osoby. Ty děti pak vůbec nevědí, čím jsou. Taky jsou samozřejmě z konfliktu rolí – jsou děti nebo vnoučata? Jsou to sourozenci nebo strýcové nebo neteře nebo synovci? Prostě to je...v tom systému nastává veliký zmatek.

Dobře, děkuju. Další otázka – v čem se odlišuje nebo naopak shoduje, podle Vás, výchova vnoučat od výchovy vlastních dětí?

Tak jako já už ve všech případech můžu mluvit z vlastní zkušenosti, což je docela fajn, protože bych asi vařila z vody, kdyby tomu tak nebylo. Jednak jsem pěstoun dlouhodobý, jednak jsem matka, jednak jsem babička, tak jako už můžu ke každé z těch rolí vlastně něco říct a rozdíl je velký. Rodič prostě vždycky, ať chce nechce, tak vždycky trochu a nebo hodně, projektuje do toho dítěte svá přání a svoje představy, možná někdy svá nenaplněná přání a nenaplněné představy. Vždycky jako má nějakou představu, kam by to měl dovézt a čím by chtěl, aby to jeho dítě bylo a prostě klade na něj ty nároky a nějak ho popohání nebo, více či méně, snesitelně či nesnesitelně. a ty děti pak na to třeba přijdou, že to bylo dobře, nebo mu to do smrti neodpustí, ale ty babičky a dědečkové hrajou hru, ale je vlastně jiná. To dítě vezmou – měli by si s ním hrát, měli by mu dopřát tu náruč a ten svůj volný čas, který už mají a tím, že je mají na chvíli, tak je vlastně nevychoávají ty děti, vlastně na ně nekladou tady ty nároky, neprojektují do nich svá snění a představy a ta role prarodičů je úplně jiná. a i ten vztah dětí k prarodičům, což sleduju třeba já na svých dětech, je úplně jiný než můj k mým rodičům. Je to prostě úplně jiný vztah. Vztah úplně jiné důvěry a toho „nevyčítání“. Tam nejsou žádná ta zašmodrchání z toho dětství prostě, co si každé dítě vůči svému rodiči nese. a pěstoun, to je ještě další kapitola. To já si myslím, že je vlastně hrozně fajn, že jsem si mohla porovnat, jaký to je být vlastním rodičem a pěstounským rodičem, protože je to na jedné straně velká hádanka a na druhé straně velká úleva, protože tam u toho dítěte nemá člověk tady ty potřeby. Pokud to opravdu bere doslova – jako pěstounskou péči – pokud si tím nesimuluje rodičovství, jo? Tak u toho pěstounského dítěte vlastní stačí, když má ty známky, na které doopravdy má. a je za to rád, když to tak je. Že na něj neklade přehnané nároky, že vlastně se spokojí s tím, že to dítě má tu čtyřku, když ví, že

na víc nemá a je to v pohodě a nejsou tam žádná ta pnutí jako u vlastních dětí. Tak asi tolik k těm rozdílům.

Další otázky, vlastně už předposlední, bych taky spojil. Co jim, míněno pěstounům prarodičům, činí při výchově vlastního vnoučete/vlastních vnoučat největší obtíže? a s jakou žádostí se na Vás obracejí nejčastěji? Jako na doprovodnou organizaci...

Tak já bych to začala od konce. Oni se až zas tak neobracejí. To je ten největší problém. Oni vlastně až tolik nežádají o pomoc. Oni nejvíce žádají o pomoc, když jde o nějakou formu příspěvku na něco. To je moje zkušenost, bohužel. My nejvíce řešíme proplácení různých věcí, pomoc při vyřízení příspěvků na kroužky...Občas si postesknou, že to dítě jako není úplně v pořádku, ale většinou je to tak, že nechtějí ty věci přiznat a vlastně je řeknou až ve chvíli, kdy už je to tak zjevné, že to nejde nevidět. Ani já že to vlastně nemůžu nevidět, že se něco děje. a protože já jsem tam v té rodině jednou za dva měsíce, tak se třeba může stát, že se na jedné dvou návštěvách podaří to nějak bagatelizovat nebo „zametat pod koberec“ a potom, když už vlastně není jiná možnost nebo to dítě samo vydává nějaké signály, tak začneme něco řešit, ale ve velké většině případů si ti pěstouni vlastně o pomoc neřeknou. Není to jako u těch dlouhodobých pěstounů, kteří většinou jako mají tu snahu to všechno říct, aby měli tu korekci zvenčí, aby jim vlastně někdo poskytl ten vhled do situace. Tak v té příbuzenské pěstounské péči je to tak, že se tam ty věci nějak tutlají, že tam ze strachu z toho selhání nebo ze strachu, že by to náhodou vypadalo jako že něco nezvládají nebo jenom proto, aby zkrátka se jim do toho nikdo nepletl prostě, tak to neřeknou. Takže je spíš výjimečné, že příbuzenští pěstouni – teda babičky, dědečkové – řeknou, že by potřebovali pomoci nebo poradit v tom a tom případě. Ale když už potom třeba dojde k tomu, že to dítě, že už oni začnou mít doopravdy starost velkou, že to dítě se projevuje nějak že se začne chovat tak podivně, že oni už opravdu nevědí si s tím rady, začnou mít o to dítě strach, tak řeknou třeba a zkusíme najít nějaké terapeutky a podobně, ale je to tak, že kdyby řekli včas, kdyby se ty věci zachytily dříve, tak by to třeba nebylo tak vážné a dalo by se o lépe ošetřit a snadněji ošetřit.

Tak poslední otázka – jestli je něco, co byste chtěla ještě doplnit? Ať už k otázkám nebo k tématu pěstounské péče, co Vás třeba teď napadlo...nebo v průběhu a otázka na to nebyla směřovaná?

Jenom vlastně taková informace, že já ještě bych doplnila, možná jsem to měla říct hned na začátku – já jsem velkým zastáncem toho, že dítě by mělo vyrůstat ve vlastní rodině. Že dítě by mělo být co nejvíce se svými rodiči a se svojí širší rodinou a jsem vlastně systemik, jo?

Ten závěr, ke kterému jsem došla v průběhu doprovázení, kde je ta příbuzenská pěstounská péče, tak mě to vlastně hrozně mrzí, že to pro ty děti není to rodinné prostředí, které vlastně je to nejlepší a tím nejlepším řešením, když ti rodiče selžou, kde můžou zůstat a kde můžou být vychováváni. Paradoxně to tak opravdu není. Nebo z mého pohledu to tak není. a mě to vlastně mrzí, že to musím říct, ale je to tak. Myslím si, že v mnoha případech, i když nechci dětem upírat právo na vlastní osud, by jim bylo lépe v nějaké dobré pěstounské rodině, kde by měly možnost se vídat s tou svojí biologickou rodinou – s těmi rodiči a i prarodiči, ale měli by bezpečné zázemí, kde by nebylo tolik úzkosti a tolik strachu a tolik potenciálu k tomu, aby se zopakovala situace těch biologických rodičů. Tak to jsem chtěla dodat, že to je vlastně pro mě hrozně smutný zjištění.

Já

Respondent5 (Eliška)

Jaké jsou, dle Vaší zkušenosti, nejčastější důvody pro svěření dítěte/děti do pěstounské péče prarodičům?

Selhání ve výchově nebo péči o dítě – rodičů. a nebo v méně častých případech je to třeba úmrtí rodiče.

Jak a v čem konkrétně se, podle Vás, projevuje na samotné pěstounské péči vykonávané prarodičem skutečnost, že prarodiče se často stávají pěstouny z nutnosti a bez přípravného školení a ne z vlastní volby?

Je to můj osobní názor, že jo? Možná je tam jakoby větší pocit, že právě byly k něčemu jakoby, že se vlastně nerozhodli úplně dobrovolně. a tudíž je tam ta jejich pozice asi těžší a mám pocit že potom, když přijdou třeba problémy, tak oni se tam vlastně víc ocitají v roli oběti a tudíž jakoby hůř řeší. Už jednom z důvodu, že jo, věku – to souvisí nějak s fyzickým stárnutím, že jo? i ty názory, že jo? Jako starší člověk mění hůř než ten mladší. a že to maj asi jako složitější tu pozici než ten pěstoun zprostředkovanéj – minimálně ta fyziologická stránka tam hraje roli a i to, že opravdu z velké části to je jako invazivní zásah do jejich současného života a přesně, oni se na to nepřipravujou postupně, že jo, nečekaj na to dítě, ale většinou to je, že to přijde jako „blesk z čistého nebe“. Já osobně to nazývám, že to je určitá forma traumatu.

Dobře, děkuju. Třetí otázka. Bude jich devět dohromady. Jaké pocity zažívají pěstouni prarodiče v kontextu pěstounské péče nejčastěji?

No nemůžu mluvit za ně. Nejsem prarodič pěstoun, takže nemůžu mluvit za ně. Jo? Jako vážně.

Dobře. Další otázka. Jak vnímáte otázku konfliktu rolí? Kdy například babička je zároveň matkou, zároveň pěstounkou.

No, to je velkej oříšek pro ní, že jo, protože ona, vzhledem k věku zase, v čem jakoby se nachází, tak by vlastně měla zastávat roli tý babičky, kde si to užívá s těma vnoučatama. Nebo ona sama se vlastně rozhodla zároveň pro tu roli tý matky a tudíž tam musí plnit jakoby přísnější postavení. Není to už o tý radosti z těch vnoučat, ale je to o tý povinnosti. Nejenom vůči vnoučeti, vůči státu, že jo, ale celkově je to mnohem větší tlak. Asi tak, jo.

Super, děkuju. Další otázka. Jak se konflikt rolí, podle Vás, projevuje na výchově?

Bud' je tam přehnaná důslednost, aby tam nedošlo – v případě, že tam třeba selhali ti rodiče – tak aby nedošlo k tomu samému, což je, z mýhu pohledu, kontraproduktivní, a nebo je tam vlastně podobný zachování těch starých vzorců z té původní rodiny nebo z původní rodiny toho rodiče. Ale jsou to dva extrémy. a samozřejmě, můžou se stát případy, že nějakým způsobem ten prarodič, i s pomocí té doprovázející organizace, najde nějakou zlatou střední cestu a jako povede se to, jo? Ale ty případy jsou všechny, no.

V čem se, dle Vás, odlišuje nebo naopak shoduje výchova vnoučat od výchovy vlastních dětí?

Tak shoduje se asi v takovejch těch bazálních věcech, v těch úplně jako základních. No, ale... zase, je to můj osobní názor zkrátka, ale... já si zase myslím, že je to ovlivněný tím věkem, tou únavou toho staršího člověka, i když ne vždycky, že jo? Někdy to jsou mladí prarodiče...no. Ještě jednou tu otázku.

V čem se odlišuje nebo naopak shoduje, podle Vás, výchova vnoučat od výchovy vlastních dětí? u těch prarodičů pěstounů.

To je zase rodina od rodiny, hele. To je zkrátka hrozně těžký tohle nějak generalizovat. To je jako fakt strašně individuální.

Dobře, další otázka – co jim, míněno pěstounům prarodičům, činí při výchově vlastního vnoučete/vlastních vnoučat největší obtíže? a můžu to spojit i s otázkou – s jakou žádostí se na Vás obracejí nejčastěji?

No když začne něco selhávat, když začne něco pokulhávat nebo selhávat a to jsou většinou výchovný problémy, kdy potom ty děti začínají jít do puberty, tak ty rodiče, teda ty prarodiče jsou už v pokročilejším věku, nerozumí těm pubertákům a tam to třeba potom hodně skřípe, protože oni to často, nechci říct zabalí, ale vlastně jako maj pocit, že to nemůžou zvládnout a pak potřebujou teda hodně, hodně podpory zároveň se musí pracovat i s tím pubertákem, aby i ten vlastně jako nahlídnul na to, že třeba ten prarodič to jako fakt nedělá schválně ty věci, ale že fakt tam jsou třeba nějaký omezení a tak. Když se pracuje s oběma stranama, tak je to, si myslím, jako fajn, no.

Skvělý. a poslední, jenom taková otázka na závěr – jestli je něco, co byste chtěla ještě doplnit? Bud' k těm otázkám, co jsme řešili nebo k tématu pěstounský péče, příbuzenské, prarodiči.

Určitě, že je tam strašně důležitá ta spolupráce s tou doprovázející organizací a že u těch příbuzenských pěstounů, zejména těch prarodičů, si myslím, že jo ta fakt strašně důležitý, protože oni už nějakým způsobem už jsou jako omezený a vlastně kdyby neměli tuhle podporu, tak si myslím, že tam těch problému nebo konfliktů bude jako mnohem víc a takhle

mají vlastně jako šanci něco jakoby zachránit, když to tak řeknu, jo? Jakoby pro sebe – že se nevyčerpaj třeba úplně do dna, ale že to možná začnou řešit třeba včasněji, než kdyby tam tu oporu třeba tý sociální pracovnice doprovázející organizace neměli. Ale zase, je to případ od případu, protože je to o navázání nějaký důvěry. Protože těžko kdo rád přizná, že v něčem selhal, že jo? Nebo to nemusí bejt selhání, ale zkrátka on si to třeba myslí.. Takže to tam vnímám jako strašně moc důležitý.

Já

Respondent6 (Františka)

Jaké jsou, dle Vaší zkušenosti, nejčastější důvody pro svěření dítěte/děti do pěstounské péče prarodičům?

Tak je to nízká kompetence rodičů, ať už důvodů drogové minulosti nebo drogové současnosti, další důvod je nízká kompetence ovlivněná užíváním těch látek. Samo o sobě – že tam není ta kompetence a může bejt, ta nízká kompetence, daná i vlivem jakoby současných prarodičů. To znamená, že péče současných prarodičů nemusela být taky kvalitní a pak se to podepsalo na attachmentu rodičů dětí a jejich kompetenci být dobrými rodiči. a potom tam je ještě nejen drogová minulost a tím pádem nízké kompetence, ale také trestná činnost. To znamená, že rodiče máme ve výkonu trestu a potom tedy přebírají péči prarodiče. To znamená že tam je ne nějaká nekompetentnost, ale nedobrá způsob života, který potom brání ve výkonu péče. Dalším důvodem je úmrtí rodičů. Ale více se ukazuje, když tam máme mámu a nemáme tam třeba tátu, protože není uveden v rodném listě. Třeba když dojde k úmrtí matky, tak přebíraj prarodiče péči. To mi připadá, že je jako asi nejvíc.

Děkuju. Další otázka je trochu delší, tak kdyžtak Vám ji zopakuji. Jak a v čem konkrétně se, podle Vás, projevuje na samotné pěstounské péči vykonávané prarodičem skutečnost, že prarodiče se často stávají pěstouny z nutnosti a bez přípravného školení a ne z vlastní volby?

Asi delší dobou, po kterou se musí pěstouni prarodiče vyrovnávat s tím faktem, že se stali rodiči a nemohou být prarodiči. To znamená – delší dobu zpracovávají tenhle ten fakt. To může ovlivňovat péči. Potom je to, vzhledem k nepřipravenosti těch náhradních rodičů, prarodičů – neznalost náhradní rodinné péče a tím pádem neznalost vhodných výchovných přístupů na ty daná specifika. Vlastně to je takovej obrovskej balík toho celého, protože v rámci těch specifík, kdy mluvíme o zpracování ztrát, traumat, nápravy attachmentu, zpracování historie plus podpora dobré sounáležitosti dítěte. Tak pokud tam není znalost, pokud tam není jejich výbava – to znamená jsou tam nízké kompetence naplňování specifických potřeb dětí v tomto směru. Takže oni potřebují delší čas na vůbec pochopení specifík a následně na nácvik toho, jak ty specifické potřeby naplňovat ve vztahu k tomu svému dítěti, vzhledem k věku.

Jaké pocity zažívají prarodiče v kontextu pěstounské péče nejčastěji, podle Vás?

Úzkost, obavy – že nemusejí zvládnout tento náročný úkol, zlobu – na své vlastní děti, který selhaly v roli rodičů a někdy i pocity viny- co mohli udělat lépe ve vztahu k vlastním dětem, co mohli napravit třeba.

Jak vnímáte otázku konfliktu rolí, kdy například babička je zároveň matkou a pěstounkou?

Hmm, jasně. Tak hlavně ve výchovném přístupu, kdy z role babiček a dědečku nemuseli mít výchovnou péči, mohli mít pouze pečující přístup.

Omlouvám se, že Vám do toho skáču. Já to spojím ještě s tou další otázkou – jak se, podle Vás, konflikt rolí projevuje na výchově?

Jo, jo. Tak když to zopakuju...v roli prarodičů, v rámci přístupu ke svému vnučeti nebo vnučce mohli mít pouze pečující složku – takový to „dávám“. Nemusím limitovat, nemusím vychovávat nebo nemusím vychovávat tolik – není to moje role. Myslím, že si to můžou obstarat rodiče – moje role jako prarodiče to nemusí být. Ale v roli náhradního rodiče vlastně musejí začít být i rodiči. Ne prarodiči, ale rodiči. Musí začít limitovat, vychovávat, dávat pravidla, učit, jak ta společnost funguje, jak se to dítě do ní má začlenit. a to je ten jejich konflikt, že oni musí pochopit, že trochu opouštějí roli prarodiče a dostávají se do role náhradního rodiče. Tak je to takový to dilema, jestli je to jako změna rolí nebo jako nějaká podivná dvojrole. a teď hledání toho, kde tam jsem. My samozřejmě po nich v systému náhradní rodinné péče chceme, aby byli dobrými náhradními rodičema. To znamená, aby obstáli a uměli naplnit všechny potřeby. To znamená, aby měli i tu limitující složku. To je ten jejich konflikt. a možná ten konflikt je ještě v tom, kdy oni mohou mít pocit, že chtějí tomu dítěti, které nemá tak dobrý životní příběh, pomoci odlevit, dopřát mu. Že tam je vlastně přemíra té pečující role a obavy z toho limitování. Že to je možná ne úplně konflikt rolí, ale konflikt tý jejich situace a možná konflikt změny tý jejich situace.

Dobře, děkuju. a další otázky bych si asi taky dovolil spojit. a ty jsou - co jim, míněno pěstounům prarodičům, činí při výchově vlastního vnučete/vlastních vnučat největší obtíže a s jakou žádostí se na Vás obracejí nejčastěji?

Tak je to asi pomoc při...ta služba se jmenuje „Podpora sounáležitosti dítěte s osobami blízkými“. Že to je vlastně pomoc tady tou službou, jak vlastně komunikovat s dítětem o rodičích. Co o nich říkat a co o nich neříkat. Případně, když neběží to kontaktování dítěte s rodičema úplně v pořádku, tak třeba asistovat ten kontakt. To je takový veliký. a přemýšlím ještě z role prarodičů...když prarodiče z nějakého důvodu dostanou odměnu pěstouna, protože to je vlastně dávka zvláštního zřetele, není tam rodičům

vyplácena automaticky, tak někdy se mohou potýkat s finančníma problémama. Ale zároveň to není úplně naše parketa, takže my tam potom spíš delegujeme další sociální služby. a nebo když je tam ještě nějaký zatížení finanční, třeba ten rodič je zatížen, tak potom se to nabalí na tu rodinu. Ale asi možná spíš ve větší míře opravdu s tou službou „Podpory sounáležitosti dítěte s osobami blízkými“ a ukazuje, je opravdu docela hezký, jak ta služba při zpracování historie. To znamená, že ti prarodiče využívají. Že oni tam mají tu emoční zátěž, že jo, jak mluvit o těch rodičích, jak mluvit o té historii toho příběhu – tam vlastně se nejvíc teď taky ukazuje, že může bejt to doprovázení cenný. Neutrální postoj toho doprovázejícího nebo toho odborníka k příběhu toho dítěte a v té roli toho prarodiče můžou využít tady tohle to, že u toho třeba sedí, jsou přítomní, když se o tom povídá, ale nemusí to být oni, kdo přímo sdělují ten příběh. Jenom doplňují, taková podpora.

Tak poslední otázka, ta je jako taková doplňující, prostor pro doplnění ještě – jestli je něco, co byste chtěla doplnit, ať už k těmhle otázkám nebo zkrátka k té pěstounské péči vykonávané prarodičem obecně?

Hmm, hmm. Tak asi pro doplnění, že samozřejmě z podstaty zachování dítěte v tom rodinným systému je to, že to můžou vykonávat jako prarodič, supr. Že to dítě má kontakt vlastně s tím rodem, těma kořenama, že ta historie se vlastně může nějak přirozeněji sdělovat. Může to být míň umělý, než když to je ve zprostředkovaný pěstounský péči. Tam i s dalšíma příbuznejma – sestřenicemi, tetama...ale zároveň je to natolik zatížení, že možná v rámci systému popřemýšlet, zda ta pěstounská péče, když je daná do rukou prarodičů, nám plní ten svůj účel – to, že dítě potom opravdu může být kvalitně vychováváno, jsou mu naplněny všechny potřeby vzhledem k tomu věku těch prarodičů, k tomu, že potom nejde ty pubertální stavy ustát, když je už někomu přes sedmdesát, to je prostě náročný, že to chce psychický a fyzický síly a pokud bychom měli dostatek pěstounů dlouhodobých, tak si myslím, že jít to cestou, že to dítě nemusí bejt umístěno do péče prarodičů, ale je ve zprostředkovaný náhradní rodině a běží tam přirozený kontakt s těma prarodičema. Můžou jezdit na víkendy, jezdí s prarodičema na dovolenou nebo jsou tam o prázdninách...

A babička je babičkou

Jo, přesně – zůstanou prarodičema. a někdo jinej bude pečovat a vychovávat se vším, co to jako obnáší. Vždycky je to ale na hodně velkým posouzení individuálním. Že ta babička je třeba mladá, jeví se kompetentní, tak proč ne? Ale někdy opravdu prarodiče máme ve vyšším věku a teďka jim umístíme relativně předškolní dítě, tak je to dobrý, ale v období puberty, kdy to prostě bude náročný – identita se tvoří...takový náročný období na pochopení toho kdo já jsem nebo kdo budu – tak tam většinou nastávají větší problémy a ty síly už tam třeba

nejsou u těch prarodičů. Je to asi velký zvažení i při podávání návrhu a vůbec při tom rozhodování těch soudců a celkově systém náhradní rodinné péče by podpořilo, že máme dostatek dlouhodobých pěstounů. a taky určitého věku, aby tam potom zase nám nežádali pěstouni, kteří maj svoje děti odrostlý, ale samotným už je třeba přes padesát a dostanou relativně malý děti, tak to potom taky není úplně funkční, no.

	Počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do náhradní rodinné péče				Vztah k dítěti		
	Číslo řádku	ve sledovaném roce přibylo	ve sledovaném roce ubylo	celkem k 31. 12. sledovaného roku	prarodiče	jiný příbuzný	cizí
a	b	1	2	3	4	5	6
Pěstounská péče	90	2 037	1 338	11 075	6 373	1 636	3 066
Pěstounská péče na přechodnou dobu	90 a	352	141	799	0	5	794
Poručenství s osobní péčí poručníka	90 b	433	396	3 257	1 147	498	1 612
Péče jiné osoby	90c	1 155	955	4 227	3 539	419	269

Tab. 1 Počet osob vykonávajících náhradní rodinnou péči

Seznam použité literatury

Knihy:

BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o.s., 2011, ISBN 978-80-87455-01-2

GABRIEL, Zbyněk; NOVÁK Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: GRADA 2008, ISBN 978-80-247-1788-3

HANUŠOVÁ, L; JENÍČKOVÁ N; UHLÍŘOVÁ V. *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství In: Problémy současné rodiny a náhradní rodinná péče: sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Ústav pedagogiky a sociálních studií, 2009. ISBN 978-80-7399-8

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha, Česko: Portál, 2005, ISBN 978-80-7367-485-4

JIRÁSKOVÁ, V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-80-5.

MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče. 1. vydání*. Praha: Portál, 1999. 184 s. ISBN 80-7178-304-8

MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Radosti a strasti prarodičů, aneb, když máme vnoučata*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-716-9455-X.

MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí*, Praha: Karolinum, 2016, ISBN: 978-80-246-3336-7

PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7.

ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6

UHLÍŘOVÁ, V. *Dítě ve výchově příbuzných*. 1.vyd. Praha: Rozum a Cit, 2010. Bez ISBN.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*, 2007, Praha: Karolinum, ISBN 978-80-246-1318-5

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

Internetové zdroje:

MOŠTKOVÁ, Š., SOBOTKOVÁ, I. (2016). *Příbuzenská pěstounská péče: když dítě vychovávají prarodiče*, E-psychologie, 10(4), 47-64. Dostupné z:http://e-psycholog.eu/pdf/mostkova_sobotkova.pdf

Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte, Virtuální knihovna NRP – Nadační fond J&T, dostupné z www.nadacejt.cz

BACKHOUSE, J., GRAHAM, A. (2012). *Grandparents raising grandchildren: Negotiating the complexities of role-identity conflict*. Child and Family Social Work, 17, 306-315. doi:10.1111/j.1365-2206.2011.00781.x

KUSÝ, D. *Klady a zápory výchovného procesu v dětském domově Dagmar očima jeho dětí*, 2009, diplomová práce, Masarykova univerzita, dostupné z www.muni.cz

Placement of Children with Relatives. 2013, Child Welfare Information Gateway. [online]. Dostupné z:https://www.childwelfare.gov/systemwide/laws_policies/statutes/placement.cfm

MPSV 2013. *Formy náhradní rodinné péče*. Ministerstvo práce a sociálních věcí. [online]. Dostupné z: <http://mpsv.cz/cs/14501>

Otevřená budoucnost. *Formy náhradní výchovy* [online]. Praha. Dostupné z: <http://www.otevrenabudoucnost.cz/formy-nahradni-vychovy/>

Fond ohrožených dětí Klokánek. *Rodinná alternativa rodinné péče* [online]. Praha [cit. 2012-09-01]. Dostupné z: <http://www.fod.cz/>

Uzlová, K., *Psychologická analýza svěřování dítěte do péče prarodičů*, [online]. Plzeň [cit. 2013]. Dostupné z: www.dspace5.zcu.cz

Nadační fond J&T, *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*, [online]. Praha [cit. 2012]. Dostupné z: www.nadacejt.cz

OS Rozum a Cit, Hanušová, L., Jeníčková, N., Uhlířová, V., *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství*, [online]. Praha [cit. 2012]. Dostupné z: www.rozumacit.cz

Mošťková, Š., Sobotková, I., *Příbuzenská pěstounská péče: Když dítě vychovávají prarodiče*, [online]. Praha [cit. 2016]. Dostupné z: www.e-psycholog.eu

Pavlovičová, Š., *Rizika příbuzenské pěstounské péče z pohledu pěstounů*, [online]. Brno [cit. 2015]. Dostupné z: www.is.muni.cz

Bísková, T., *Problematika pěstounské péče vykonávané prarodiči*, [online]. České Budějovice [cit. 2017]. Dostupné z: www.theses.cz

Sborník z IX. celostátního semináře NRP, *Aktuální otázky náhradní rodičovské péče*, [online]. Brno [cit. 2009]. Dostupné z: www.knihovnanrp.cz

State statues, *Placement of Children with Relatives*, [online]. USA [cit. 2018]. Dostupné z: www.childwelfare.gov

Zákony:

Zákon Č.94/1963 Sb., § 80, *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*

Zákon č.94/1963 Sb., §45a -§ 45d, *zákon o rodině*

Zákon č.94/1963 Sb., §63 -§ 77, *zákon o rodině*

Zákon č.94/1963 Sb., §63 odst. 1, *zákon o rodině*

Zákon 104/1991 Sb., *sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte*

Zákon č.89/2012 Sb., § 794 až § 854 *občanského zákoníku*

Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*, § 967, díl 3.

Zákon č. 109/2002 Sb., *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autora: Ladislav Spálenka

Studijní program: Psychologie (Bc.)

Název práce: Vybrané psychologické aspekty pěstounské péče vykonávané prarodiči

Vedoucí práce: PhDr. Martin Strouhal, PhD.

Rok dokončení práce: 2018

Počty znaků hlavního textu práce: 90 699

Celkový počet znaků: 157 944

Přímé citace: 17 737

Ostatní text: 67 245

Text práce ve formátu PDF:

BP_Spalenka_Vybrane_psychologicke_aspekty_pestounske_pece_vykonavane_prarodici.pdf

**Posudek vedoucího bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta: Ladislav Spálenka

Obor studia: Psychologie

Název práce: Vybrané psychologické aspekty pěstounské péče vykonávané prarodiči

Vedoucí práce: PhDr. Martin Strouhal, Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 42

Počet stránek příloh: 25

Počet titulů v seznamu literatury: dostačující

0	1	2	3	4
---	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová přílehavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		x		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		x		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

		x		
--	--	---	--	--

Využití výzkumných empirických metod

		x		
--	--	---	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	x			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

		x		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

		x		
--	--	---	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost

výsledků v praxi

		x		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěru práce
(publikace, referáty, apod.)

	x			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

1. Autor by měl stručně nastínit, co ho vedlo ke zvolenému postupu zkoumání a podle jakého klíče volil v rozhovorech právě ty otázky, které zvolil.
2. Jaké problémy se ukazují v prožívání rolí u prarodičů-pěstounů jako nejpalčivější?
3. Existují nějaké konkrétní cesty/opatření, jak zlepšit situaci prarodičů-pěstounů?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Bakalářská práce Ladislava Spálenky řeší o to závažnější téma, oč neobvyklejší má strukturu. Na první pohled práce neodpovídá standardnímu rozdělování tohoto typu prací na teoretickou a praktickou (resp. výzkumnou) část, ale obě tyto stránky práce do značné míry prolínají, což osobně nepovažuji za vadu. Cílem práce je zaměřit se na to, jak sociální pracovníci vnímají a reflektují různé aspekty problematiky pěstounství u pěstounů-prarodičů, zejména pokud jde o jejich prožívání různých rolí a jejich konfliktu.

Teoretická část definuje základní pojmy z oblasti sociální práce a (především) vývojové psychologie. Autor s oporou v literatuře vymezuje podstatu a rozdíly mezi institucemi v oblasti náhradní výchovné, resp. rodinné péče, dále pak pojem a modality pěstounství, jakož i specifika pěstounství vykonávaného prarodiči, všímá si rozdílu mezi rolí matky a babičky.

Cíle praktické části jsou formulovány následovně: „jak pěstouni prarodiče, z pohledu sociálních pracovníků, pěstounskou péčí prožívají“ a dále „jak se podle pracovníků doprovodných organizací vypořádávají s konfliktem rolí“ (s. 23). Autor pro jejich naplnění zvolil metodu rozhovorů, které tematicky analyzoval a interpretoval poté, co tyto rozhovory pečlivě přepsal a identifikoval klíčové tematické oblasti získaných sdělení. Praktická část potom představuje autorovy interpretace a vývody týkající se prožívání prarodičů-pěstounů přímo na vzorcích odpovědí z rozhovorů. Tento poněkud narativní postup se může jevit na první pohled méně přehledný, na druhou stranu je přirozenější a přimyká se ke zvolené výzkumné metodě lépe než standardní analýza.

Práce trpí drobnými nedostatky, které přisuzuji menší úspěšnosti, s níž byla práce dokončována. Z metodologického hlediska by bylo jistě dobré použít sofistikovanější přístup, např. otázka kódování zůstala zcela nedotčena a autor setrval v rovině „spontánního výkladu řečeného“. Ve výzkumu se nelze spokojit s autorem oceňovanou „volností při psaní“ (s. 26) a i v kvalitativních typech zkoumání je nutno usilovat o zobecnění svého druhu. Přesto se domnívám, že získané výsledky mohou být chápány jako svým způsobem relevantní výpovědi o situaci prarodičů ve specifické roli, která s sebou přináší řadu problémů.

V některých kapitolách mohl být autor sdílenější, např. v kapitole o rolích a vývojové psychologii mají oddíly podobu v zásadě jednoho či dvou odstavců.

Práce Ladislava Spálenky splňuje kritéria kladená na tento typ kvalifikačních prací a doporučuji ji proto k obhajobě s návrhem hodnocení velmi dobře.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře

Datum, podpis: 29. 8. 2018

**Posudek vedoucího/opponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Ladislav Spálenka

Obor studia: psychologie

Název práce: Vybrané psychologické aspekty pěstounské péče vykonávané prarodiči

Oponent* práce: doc. PhDr. Jaroslav Kořa

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): cca 44

Počet stránek příloh: 22

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		2		
--	--	---	--	--

Oborová příslušnost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		2		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		2		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

		2		
--	--	---	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

--	--	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

		2		
--	--	---	--	--

Využití výzkumných empirických metod

		2		
--	--	---	--	--

Využití praktických zkušeností

0				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

0				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

		2		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

		2		
--	--	---	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

		2		
--	--	---	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost
výsledků v praxi

		2		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěru práce
(publikace, referáty, apod.)

		2		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Lze vyjmenovat psychologické aspekty pěstounské péče?
Na základě čeho by bylo možné zamítnout výchovnou péči prarodičů?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Autor se zabývá důležitou problematikou, která se týká poměrně velkého počtu dětí, u nichž selhává rodičovská výchova – a jsou předány k výchově prarodičům. Práce si vytkla za úkol popsat psychologické problémy, ve skutečnosti je spíše interdisciplinární, aniž by jednotlivé přístupy byly ostřeji odděleny a specifikovány. Proto by součástí obhajoby mohla být nejen taxace psychologických aspektů, ale i otázka odlišení psychologických aspektů od sociologických a od aspektů tzv. sociální práce.

Připomínky: práce má poměrně stručnou teoretickou část. Zdá se, že autor příliš spoléhal na vlastní zkušenosti a netematizoval řadu problémů v oblasti osvojení vnuků a vnuček prarodiči. Těžiště celé práce položil do oblasti rozhovorů a jejich interpretace, výsledky ale nakonec nejsou přehledně uspořádány; navíc je do této části vložena úvaha o konfliktu rolí, která jakoby tvořila jádro celé úvahy (navíc je tento konflikt popisován „z druhé ruky“ jako konflikt rolí prarodičů podle verze vyprávěné sociálními pracovníky. Bylo by asi vhodnější obecnější úvahu o této problematice vložit do teoretické části. Vzorek respondentů je poměrně malý a tzv. výzkum má charakter sondy.

Celkové hodnocení: předložená práce se věnuje důležitému tématu, mnohé by však bylo dobré dotáhnout – byť je šetření poměrně rozsáhlé. Předložený text měl možná být zaměřen na výzkum prarodičů, takto jde o jakousi formu zprostředkovaného poznání, které jak je patrné z ukázek rozhovorů, je ze strany sociálních pracovníků vedeno tzv. zdravým rozumem nebo každodenní psychologii nepsychologů – sociálních pracovníků. To samo by si zasloužilo vlastní tematizaci (viz např. tzv. naivní psychologii u Fritze Heidera). V této verzi je práce rozsáhlejším pokusem o zmapování dané oblasti.

Doporučení k obhajobě: doporučuji
Navrhovaná klasifikace: velmi dobře
Datum, podpis: 28.8.2018

doc. PhDr. Jaroslav Kořa